

ПАРЛАМЕНТ
ВЕЙПТЕРГЕ
ТЫЙЫМ САЛАТЫН
ЗАҢДЫ БЕКІТТІ

2-бет

ЖЕТИСУ – ЖЕҢІМПАЗ
ЖАСТАР МЕКЕНІ

7-бет

БАС ҰСТАЗ
ЕКІ МИЛЛИОН
ШӘКІРТИМЕН
БІРГЕ КҮЙ ТАРТТЫ

16-бет

ҚАЗАҚҰНИ

РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҚОҒАМДЫҚ - САЯСИ АПТАЛЫҚ

www.qazaquni.kz

qazaquni@mail.ru

2000 жылғы 11 тамыздан шыға бастады

№12 (1090) 25.03.2024

Қазыбек ИСА, ҚР Парламенті Мәжілісінің депутаты:

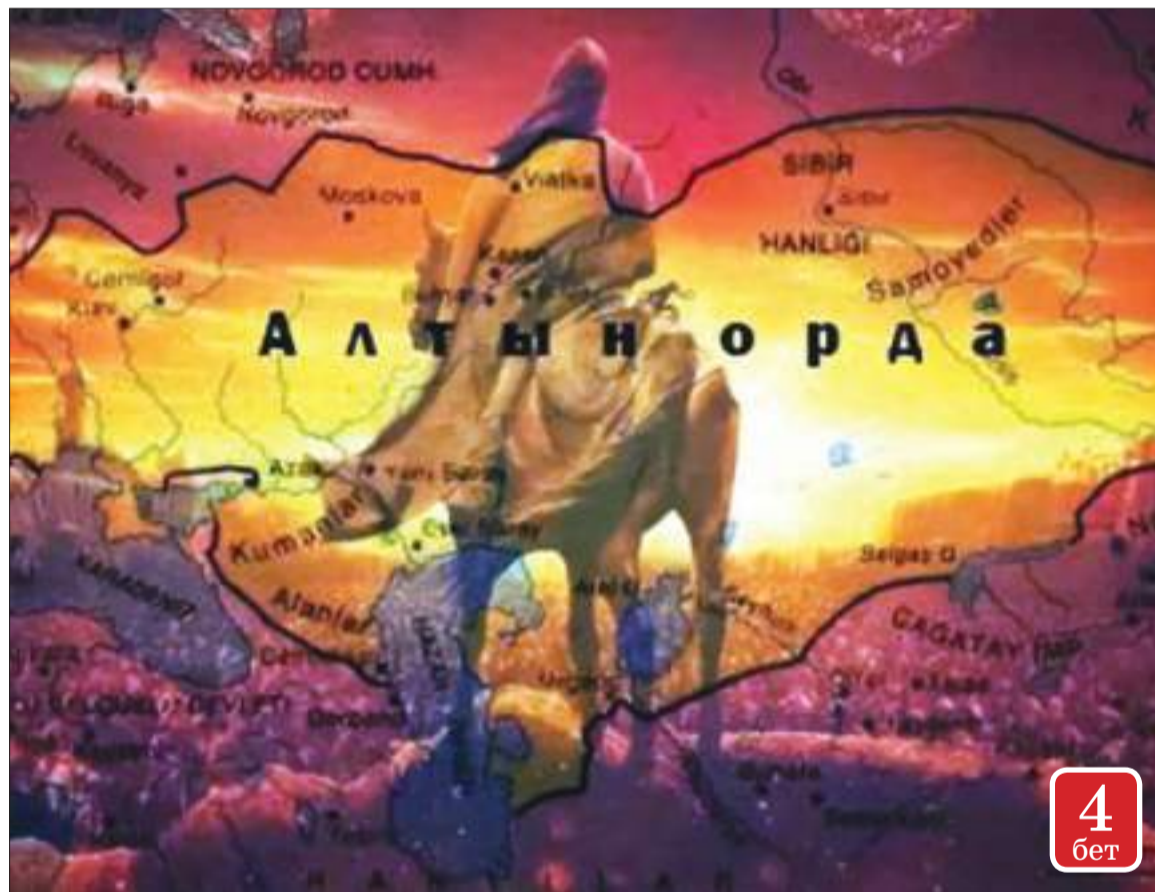
АЛТЫН ОРДА МҰРАҒЕРІ – АҚОРДАЛЫ ҚАЗАҚ МЕМЛЕКЕТІ!

ШЕҢБЕРГЕ СЫЙМАҒАН ШАЙЫР

Өмір бойы ізденісте болу, шама келсе, тағы бір жаңа деңгейге көтерілу – көп ақынның көкейтесті арманы. Зәудеғалам, жүзеге асар болса – бастан көшпес бақыт. Алайда, айтуға жеңіл болғанмен, бұл – онша оңай орындала қояр шаруа емес.

8-9
бет

20 наурызда ҚР Парламенті Мәжілісінің жалпы отырысында Мәжіліс депутаты Қазыбек Иса Үкімет басшысы Олжас Бектеновке Жошы хан негізін қалаған Ұлық ұлыстың 800 жылдығы мен Алтын Орда бренді туралы «Ақ жол» фракциясының депутаттық сауалын жариялады. Әлемдегі жер көлемі жағынан ең үлкен, қуаты жағынан ең күшті және ең ұзақ жасаған алып империя Алтын Орданың нағыз мұрагері – Ақордалы Қазақ Елі! Алтын Орда астанасы Са-райшық жатқан Атыраудағы құрылтайда Президент Тоқаев айтқандай, Қазақстанның мемлекеттік дәстүрінде айрықша орын алатын, 6 ғасыр бойы Орталық Еуразияның тағдырына тікелей ықпал етіп, ұлан-ғайыр аумақта біртұтас өркениет құрып, жер жүзіне Алтын Орда деген атпен танылған ең қуатты мемлекет Жошы ұлысының негізі қаланғанына 800 жыл толуы тойланатынын ел қуана қолдауда.

4
бет

ҚҰРЫЛТАЙ САБАҚТАРЫ: БЕС НӘРСЕДЕН ҚАШЫҚ БОЛ...

3
бет

АБАЙ МЕКТЕБІ БИІКТЕН КӨРІНІП КЕЛЕДІ

1945 жылы ұлы Абайдың 100 жылдық мерейтойына орай Абай мектеп – гимназиясы атанған білім шаңырағының өзгелерден ерекшелігі – қазақ тілі мен әдебиетін тереңдетіп оқытуы. Сонымен қатар мұнда Абай мұрасы айрықша дәріптеледі.

5
бет

ФЕНОМЕН ДРЕВНЕТЮРКСКОГО СЛОВООБРАЗОВАНИЯ

С древнейших времен секретные доктрины жрецов, мировоззренческие представления и знаки были столь тесно соединены между собой, что представляли собой нечто единое и неделимое. Сами графические обозначения звуков речи – буквы – появились из секретных магических знаков древних жрецов, которые были сакральными символами солнца, луны, планет, созвездий, химических элементов и т.д.

12
бет

МЕМЛЕКЕТ БАСШЫСЫ ЕЛШІЛЕРДЕН СЕНІМ ГРАМОТАЛАРЫН ҚАБЫЛДАДЫ

«Ақорда» резиденциясында алты мемлекеттің төтенше және өкілетті елшілерінің Қазақстан Президентіне сенім грамоталарын тапсыру рәсімі өтті.

Сенім грамоталарын Мысыр Араб Республикасының елшісі Ибтиссам Ракха Ахмед Хасан, Сербия Республикасының елшісі Владимир Йовичич, Люксембург Ұлы Герцогтігінің елшісі Томас Райзен, Австралия елшісі Джон Уильям Гиринг, Колумбия Республикасының елшісі Эктор Исидро Ареназ Нейра, Сирия Араб Республикасының елшісі Башар Джафари тапсырды.

Мемлекет басшысы дипломаттарды еліміздегі миссияларының ресми басталуымен құттықтап, Қазақстанның бейбітсүйгіш әрі конструктивті сыртқы саясат ұстанатынына назар аударды.

— Біз барлық елмен, ең алдымен, көршілес мемлекеттермен

тығыз ынтымақтастық орнатып, жақсы қарым-қатынас жасағымыз келеді. Бұл жолдың табысты болатынына сенімдімін. Біз әртүрлі бағытта, соның ішінде экономика, инвестиция салаларында және саяси диалог тұрғысында ықпалдастықты нығайту үшін қолдан келген шараның бәрін жасаймыз. Қазақстан сіздердің халықаралық аренадағы сенімді

серіктестеріңіз болатынына сендіргім келеді, — деді Президент.

Қасым-Жомарт Тоқаев елшілерге табыс тілеп, оларға өз міндеттерін атқару барысында Қазақстан Үкіметі тарапынан барынша қолдау көрсетілетінін атап өтті. Сондай-ақ Президент олардың мемлекеттері басшыларына ізгі тілегі мен сәлемін жолдады.

ПАРЛАМЕНТ ВЕЙПТЕРГЕ ТҮЙІМ САЛАТЫН ЗАҢДЫ БЕКІТТІ

Мәжілістің жалпы отырысында палата депутаттары «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне денсаулық сақтау мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Заңына Сенаттың жаңа редакцияда ұсынған жекелеген баптарымен келісті.

Заң халықты сапалы және толықтай медициналық көмекпен қызметкерлерінің кәсіби жауапкершілігін сақтандыру жүйесін енгізу арқылы зиянды өтеуге мемлекет кепілдік берген пациенттердің құқықтарын іске асыру, медициналық мамандықтың мәртебесі мен беделін арттыру мақсатында әзірленді.

Айта кетейік, 14 наурызда Сенат «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне денсаулық сақтау мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Заңын екінші оқылымда қарады. Сенат заңның жекелеген баптарын жаңа редакцияда ұсынып, оны Мәжіліске қайтарды.

«Мәжілістің Әлеуметтік-мәдени даму комитеті аталған заңның жекелеген баптарына Парламент Сенаты енгізген өзгерістер мен толықтыруларды қарап шықты. Бұл тұрғыда, шегілмейтін темекі бұйымдарының, электронтдык тұтыну жүйелерінің (вейптердің), оларға арналған хош иістендіргіштер мен сұйықтықтардың айналымы үшін қылмыстық жауаптылық енгізілген. Осыған байланысты Сенат депу-

таттары аталған іс-әрекет үшін осы заңды өкімшілік жауаптылықты болғымбайып тауармен толықтыруды ұсынды», — деді Мәжіліс депутаты Гүлдар Нұрымова.

Яғни вейптердің саудасы үшін қылмыстық жауапкершілік енгізіліп отыр.

Бұдан басқа, шегілмейтін темекі бұйымдары мен вейптердің тауар белгісінің элементтерін немесе атауын пайдалана отырып, тауарларды (жұмыстарды, көрсетілетін қызметтерді) жарнамалауға, сондай-ақ шегілмейтін темекі бұйымдары мен вейптерге сұраныс пен қызығушылықты ынталандыруға бағытталған түрлі іс-шараларды, оның ішінде жүделер ұтыс ойындарын, лотереяларды өткізуге тыйым салуды белгілеуді көздейтін өзгерістер мен толықтырулар енгізілді.

«Сенат депутаттары жекелеген баптарға енгізген өзгерістер мен толықтырулар осыған дейін Парламент Мәжілісі қабылданған заңның тұжырымдамасын өзгертпейді және оның мазмұнын нашарлатпайды. Осы орайда аталған заңның жекелеген баптарына Сенат енгізген өзгерістермен келісуді ұсынамыз», — деді депутат.

ЖАРНА ТӨЛЕМІНДЕГІ ӨЗГЕРІС

Қазақстандықтар міндетті әлеуметтік медициналық сақтандыруды (МӘМС) әділдік қағидаты бойынша төлейді. Бұл туралы Парламент Мәжілісінде медицина саласын талқылауға арналған жиында Денсаулық сақтау министрі Ақмарал Әлназарова айтты.

«Әлеуметтік медициналық сақтандыру жүйесіне жарналарды төлеуде әділдікке қол жеткізу мақсатында салық төлеушілердің барлық топтары тиімді мөлшерлеме бойынша жарналарды төлейтін нақты шкалаға көшу ұсынылып отыр. Атап айтқанда,

табысы төмен адамдар ауқатты азаматтардан артық төлемей келеді», — деді А. Әлназарова.

Министрлік мәліметіне қарағанда, ұсынылған шаралардың нәтижесінде медицина саласында халықтың қалта немесе жеке шығыстарының төмендеуі, сақтандырылған азаматтардың алдын ала төленген сапалы медициналық көмек алу құқықтарын қорғау ескерілген. Сондай-ақ, бұл жаңалық медицина ұйымдарының қаржылық тұрақтылығы және денсаулық сақтауды қаржыландырудың сақтандыру моделіне көшу мәселелерін біртіндеп шешуге мүмкіндік береді.

ШЕКАРАДАҒЫ АУЫЛДАРДЫҢ АХУАЛЫ

Биыл шекара маңындағы ауылдарда 170 жобаны іске асыруға 36,6 млрд. теңге бөлінді. Бұл туралы бүгін Үкімет отырысында Премьер-Министрдің орынбасары — Ұлттық экономика министрі Нұрлан Байбазаров айтты.

«Қазіргі уақытта елімізде 66 шекара маңындағы ауданда 1,8 млн. халық тұратын 1 383 ауыл орналасқан. Қолдау шаралары басым тәртіппен экономиканы, инфрақұрылымды, туризмді, шекара маңындағы сауданы дамыту, жұмыс орындарын құру, мемлекеттік шекарадан өту орындарын жайластыру және басқа да мәселелерді шешуге бағытталған. 2023 жылы ШҚО мен Абай облысындағы бұрынғы шекара маңы аудандары қалпына келтірілді», — деді министр.

Оның атап өтуінше, «Ауыл — ел бесігі» бағдарламасы аясында 2019-2023 жылдары 511 шекара маңындағы ауылдарда әлеуметтік және инженерлік инфрақұрылымды дамыту бойынша 1,8 мың жоба іске асырылды. 2024 жылы 170 жобаны іске асыруға 36,6 млрд. теңге бөлінді.

«2023 жылы шекара маңындағы елді мекендерді сумен қамтамасыз ету мақсатында 15,6 млрд. теңгеге 72 жоба іске асырылды. 44 автомобиль өткізу пункттерін қайта құру жұмыстары жүргізілуде. Барлық шекаралас елді мекендер «ОТАУ TV» қызметіне қосылды», — деді Нұрлан Байбазаров.

АУЫЛҒА КЕЛ, ҚАЛҚАТАЙ...

«Дипломмен ауылға» бағдарламасы аясында биыл 3,1 мың маман баспанамен қамтамасыз етіледі. Бұл туралы Үкімет отырысында Премьер-Министрдің орынбасары — Ұлттық экономика министрі Нұрлан Байбазаров айтты.

«Ауылдық жерлерде кадрлар тапшылығы проблемасын шешу үшін «Дипломмен ауылға» жобасы іске асырылуда. Жобаны іске асыру барысында 2009-2023 жылдар аралығында ауылдық жерлерде 105 мыңнан астам маман 20,3 млрд. теңге сомасына көтерме жәрдемақы алды. Оның ішінде 48 мыңнан астамы 160,4 млрд. теңге сомасына тұрғын үй алып отыр. Биыл 25 млрд. теңге қарастырылған. Бұл 3,1 мыңға жуық маманды тұрғын үймен қамтамасыз етуге мүмкіндік береді», — деді Нұрлан Байбазаров.

Министрдің атап өтуінше, мемлекет ауыл тұрғындары арасында кәсіпкерлікті дамытуға да ерекше көңіл бөледі. 2023 жылы «Бәйтерек» ҰБХ» АҚ арқылы АӨК саласын қаржыландыруға жалпы 554,7 млрд. теңге көлемінде қаржы бөлінді.

Оның ішінде, 2023 жылы сыйақы бөлігін субсидиялау ая-

сында қолдау тапқан 3 мыңнан астам жобаға 57,6 млрд. теңге субсидия төленді, 2,5 мың жоба бойынша 55 млрд. теңгеге кредиттік кепілдіктер берілді.

«Іскер» кредиттік бағдарламасына сәйкес 22,3 млрд. теңгеге 3,9 мың микрокредит, сондай-ақ жастарға микрокредит беру бағдарламасы бойынша 25,6 млрд. теңгеге 7,2 мың микрокредит берілді.

«Нарықтық әлеуеті жоғары перспективалы тауарларды анықтау мақсатында «Бір ауыл — бір өнім» жобасы жүзеге асырылуда. Осы жоба аясында 2023 жылы 500-ден астам өнім өндірушілердің қатысуымен 20 өнімдік көрме өткізіліп, жергілікті шикізаттан өндірілген 60 тауар анықталды. Сонымен қатар өткен жылы 194 инновациялық бизнес-идеяға 897 млн. теңге ұсынылды», — деді ол.

ӘЛЕМ ҚАЗАҚ УРАНЫНА ТӘУЕЛДІ

Быттыр Дубайда өткен Біріккен Ұлттар Ұйымының COP28 климаттық өзгерістер жөніндегі конференциясында 20-дан астам мемлекет 2050 жылға қарай атом энергетикасына қуатын үш есе арттыру туралы декларацияға қол қойды. Манызды құжат атом энергетикасы бүкіл әлемде нөлдік шығарындыларға қол жеткізу үшін манызды рөл атқаратынын растайды.

Жолдауында реттелетін сатып алу атаудық тауар көлемін ұлғайтудың және офтейк жүйесін толыққанды іске қосудың маңызын атап өткен болатын.

— «Қазатомөнеркәсіп» компаниясында 2019 жылдан бастап импортты алмастыру жөніндегі жергілікті жобалау кеңсесі жұмыс істейтінін атап өткім келеді. Оның қызметіне жаңа өндірістер құру жөніндегі жобаларды қарау және отандық тауар өндірушілерді қолдау кіреді. Быттыр «Қазатомөнеркәсіптің» еншілес және тәуелді ұйымдары жалпы сомасы 1,2 млрд. теңгеге 50 офтейк-шарт жасасты. Президент сондай-ақ минералды-шикізат базасын толықтыру қажеттігін атап көрсетті. Бұл мәселе біздегі басымдықтардың бірі болып табылады. Компания жаңа аумақтарды игеру ашуға бағытталған кен орындары үшін геологиялық барлау жұмыстарының ауқымды бағдарламасын іске қосуды жоспарлап отыр, — деді басқарма төрағасы.

Әлемдегі тұрақсыз геосаяси және төуекелдер жағдайында «Қазатомөнеркәсіп» табиғи уранды сенімді жеткізуші ретінде өзінің көшбасшылық орнын сақтап келе жатқанын атап өткен жөн.

ҚҰРЫЛТАЙ САБАҚТАРЫ: БЕС НӘРСЕДЕН ҚАШЫҚ БОЛ...

Атырауда өткен құрылтайда көптеген мәселе көтерілді. Әлі күнге дейін ел аузында айтылып та жүр. Сарапшылар мемлекет басшысының құрылтайда сөйлеген сөзі Жолдаудан кем емес екенін, осы ретте, елдің алдағы даму бағыттарын айқындаудың бір тетігіне айналғанын алға тартып отыр.

Президент Қасым-Жомарт Тоқаев Құрылтай ешқашан үлкен жиындар мен пайдасыз әңгімелер өткізетін орын болмағанын айтты. Алдыңғы екі құрылтайда елдің дамуы үшін қызығарлық бастамалар басталды. Олардың көбі қазірдің өзінде жүзеге асырылды. Жалпы, әр түрлі салалар мен бағыттарда өзгерістер орын алуда.

Оның айтуынша, өңірлерде үлкен бастамаларды қолға алу аймақтарға жаңа серпін береді. Сондықтан Құрылтайдың төртінші отырысын келесі жылы Көкшетауда өткізу жоспарлануда.

Мемлекет басшысы Қазақ елінде бес әлеуметтік зұлымдықтың таралуына сенімді тосқауыл қою керек екенін атап өтті. Есірткі саудасы, оның ішінде синтетикалық есірткі нағыз дертке айналды. Өткен жылы қана осы анықталып, заңсыз айналымнан 41 тонна есірткі заттары тәркіленген. Нашакорлық, әсіресе, балалар арасында тез таралып, өскелең ұрпақты уландыруда.

Үнді марихуанасы туралы хабарыңыз бар ма? Еліміздің

оңтүстік өңірлерінде сабағы төрт метрге дейін жететін үнді марихуанасының бүкіл түрлері өсіріледі. Өсімдік шаруашылығында мол өнім әлісі үшін тамшылатып суару өндірісін қолданатыны еді ғой. Есірткі бизнесімен айналысатын пысықайлар да аталған әдіспен көсегесін көгертуге көшіпті. Мұндай алқаптарды баптау үшін «жұмысшылар» мамыр-қазан айлары аралығында үздіксіз еңбек ететін көрінеді. Инге тығылған суыр сияқты қажетті азық-түлік қорын жеткізіп алып, алаңсыз іске кіріседі екен. Құқық қорғау органдары жыл сайын 60-қа жуық суармалы плантацияны анық-тайтын көрінеді.

Бізге есірткі саудасы үшін қатаң жаза қарастырылған. Қасым-Жомарт Тоқаев: «Мен есірткі заттарын өндіруге жауапкершілікті барынша арттырды, оны ең ауыр қылмыстарға теңестіруді ұсынамын. Парламенттен осы бастаманы қолдауды сұраймын» деді.

Тоқаев қазақстандық қоғамның тағы бір проблемасын лудомания деп атады. Оның айтуынша, 400 мыңға жуық қазақстандық

букмекерлік кеңселер мен казинолардың тұрақты клиенттері болып табылады.

Лудомания мыңдаған отбасылардың шаңырағын шайқалтып, көптеген адамдарды қылмысқа итермелейтін сансыз қиыншылықтар әкеледі. Күн сайын құмар ойындардың салдарынан қарызға батып, суицид жайлы жаман жаңалықтарды жиі естіміз. Бұл тәуелділік жас ұрпаққа үлкен зиян келтіреді, онлайн құмар ойындар балалардың күнделікті бос уақытына айналды. Өткен жылы құзыретті органдар интернет-казино белгілері бар төрт мыңнан аса сайтты бұғаттағанын атап өткен жөн. Бұл ретте, Президент үкіметке лудоманиямен күресудің кешенді жоспарын бекітуді тапсырды.

Аманат партиясы фракциясының бастамасымен тиісті заң жобасы дайындалды, ол қазір Парламентте қаралуда.

Қазақстандағы тағы бір алаңдатарлық үрдіс – отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықтың, буллингтің, агрессияның және вандализмнің артуы.

Біздің қоғамда қатыгездіктің көптеген көріністері байқалады. Адамды қорлауға, ұруға бір табан жақын жүрер адамдар аз емес. Бұған жедел жәрдем мен қоғамдық көлік жүргізушілеріне жасалған

шабуылдар мысал бола алады. Осы орайда, Мемлекет басшысы «біздің азаматтар өздерін үйде де, қоғамдық орындарда да қауіпсіз сезінулері керек», деп атап өтті.

Дамыған елдерде жарық пен суды үнемді тұтынудың жоғары мәдениеті қалыптасқан. Бізде керісінше жағдай аңғарылады. Мысалы, бізде суды үнемдеу мәдениеті жоқ. Қазірдің өзінде су тапшылығына тап болған Қазақстан үшін бұл мәселе ерекше өзекті.

Биыл Президент Үкіметке төрт ауқымды инфрақұрылымдық бастаманы жүзеге асыруды тапсырды. Шенеуніктердің жоспарларына мыналар кіреді: 55 жұмыс істеп тұрған жылу көздерін жөндеу және кемінде 6,5 мың шақырым инженерлік желілерді жаңғырту; жаңа тұрғын үй бағдарламасын іске қосу; сатып алу құқығымен берілетін жалға берілетін тұрғын үй көлемін ұлғайту; елдің

жол желісін салу және реконструкциялау; елді мекендерді газдандыру деңгейін ұлғайту және кемінде 1700 шақырым желіні жаңғырту.

Өсудің тағы бір перспективалық тетігі – IT-технологиялар. Жыл соңына дейін Қазақстанда суперкомпьютер құрып, жаңа деректер орталығын іске қосу жоспарлануда. Еліміз Каспий теңізінің түбінде талшықты-оптикалық байланыс желісін салуға ниетті. Бұл жоба Еуропа мен Азия арасында тағы бір цифрлық дәліз салуға мүмкіндік бермек.

Тоқаев министрліктерге бюджет қаражатын үнемдеуді тапсырды. Оның айтуынша, ақшаны ең сұранысқа ие жобаларды іске асыруға және өзекті мәселелерді шешуге бағыттау қажет. Құрылтайда өзге де мәселелер қазалды. Бастысы – олардың іс жүзінде жүзеге асуы маңызды.

ЕҢБЕКТІҢ ТӨРЕШІСІ – КӘСІПОДАҚ

Кәсіподақ ұйымына тіркелген азаматтар құқықтарының қорғалатынын біліп, нық сеніммен жүретіні белгілі. Кәсіподақтың шарапатын еңбек дауында ғана сезінбей, жақсы көрсеткіштері үшін марапатқа бөленетініне көздері жеткен. Мәселен, жуырда Павлодар облысы Ақтоғай ауданында жақсылық жасап, үлгілі тәртібімен көзге түскен азаматтарға лайықты құрмет көрсетілді.

Әбжан ауылының тұрғыны Қайырғелді Машырықұлын өз елінің патриоты деп айтуға әбден де болады. Тәуелсіздік тұсында, репрессияға ұшыраған жерлес ұлы тұлғалар жайында ақпарат жинаумен айналысып, көрген-білгенін өсіп келе жатқан жас ұрпаққа өсиет ретінде айтып, ауылдың көркеюіне өз үлесін қосып, сонымен қатар, қазақ халқының жүрегінде репрессияға ұшырап, құрбан болған адамдарға Ыбырайым деген жер қорымында ескерткіш белгі орнатуға атсалысып, ақпарат жинап, естеліктерімен бөлісіп, өз туған Әбжан ауылындағы бір көшесін Осман Смағұлов атымен беруіне септік болған беделді адамдардың бірі болып табылады. Ауыл маңында шырша ағаштарын егіп, 2013 жылы ашылған жылыжай шаруасымен айналысып, қиямет пен қызу асырған, ауылына демешушілік көрсеткен абзал адам ретінде де көпшілікке сыйлы.

Қараоба ауылының тұрғыны, жауапты қызметімен көптің көңілін тауып, алғысына бөленіп жүрген асыл жандардың бірі – Жәніс Әукенова. 1987 жылы Павлодар медициналық колледжді тәмамдап, фельдшер-акушер, 2004 жылы массажист мамандығын алған. Еңбек жолын медбике ретінде бастап, 1987 мен

1998 жылдары Калинин ауылындағы ауруханада қызмет етіп, бұрынғы Ермак ауданының Приозерный ауылында ФАП меңгерушісі болған. Қазіргі кезеңде кәсіби массаж жасаушы, сонымен қатар, массаж болып саналады. Ауылдың қоғамдық жұмыстарына, «Қамқорлық», «Мектепке жол», «Ардагерлерді ардақтайық», «Бақытты отбасы» атты акцияларына қатысады. Ауылдың көпбалалы, аз қамтылған отбасыларына және мүгедектер мен қарияларға әлеуметтік қызмет көрсетеді. «Жыл тұлғасы» атты номинациясы бойынша сайыстың жүлдегері. Ерен еңбегі үшін көптеген алғыс хаттармен марапатталған.

Жайықпаева Сара Файзуллақызы 1979 жылдан бері Жолболды ауылындағы учаскелік ауруханада акушер болып жұмыс істейді. Еңбек өтілі – 43 жыл. Білікті, жауапкершілігі мол қызметкер. Сара Файзуллақызы практикалық жұмыс дағдыларын меңгерген, ұқыпты, топпен жұмыс жасай білетін маман. Ол – жас мамандардың тәлімгері. Қазақстан Тәуелсіздігінің алғашқы жылдарында Сара Файзуллақызы қиыншылықтарға қарамастан ауруханадағы жұмысын тоқтатпады, жергілікті халықтың денсаулығының сақшысы болды. Зейнеткерлікке шықса да әлі күнге дейін ауыл

тұрғындарының денсаулығын реттеуге күш салып келеді.

Басқамыс ауылының тұрғыны Данғарин Мейрам Шаймұхамбетұлы шығармашы әлемінде, сурет салады. Жақсы ән айтарын, қатар салады. Музыкалық сауаты өте жоғары, гитара мен ямахада өте керемет ойнайды. Ауылда өткен әрбір іс-шаралардың концерттік бағдарламаларды дайындауға көмегі өте зор. Мейрам Шаймұхамбетұлының қолы алтын деуге әбден болады. Сонымен қатар, бұл адам пеш қалау, телефон байланысы, ағаш ұстасымен де айналысады.

2024 жылдың 8 ақпанында ӨБ-15 пультіне Ертіс алқабындағы Жаңабет ауылынан шамамен 10-15 шақырым жерде 2 жолаушысы бар көлік жолда қалғаны туралы хабарлама түсті. Осы жағдай туралы негізге ала отырып, кезекші жедел жолға шығып, жергілікті тұрғындардан жол жүруге және аумақты бағдарлауға көмек сұрады. Түнгі уақыт әрі адуынды қарлы боранға қарамастан, қарауыл жүргізушісі Қабжикенов Рүстем Ниязбекұлы өз көмегін ұсынды. Қатты боран мен жолдың көріну мүмкіндігі төмен болғанына қарамастан ол кәсіби шеберлігін паш етті. Сөйтіп, жолда қалған тұрғындарға дер кезінде көмек

көрсетіліп, олар Жаңабет кентіндегі жылу пунктіне орналастырылды.

2023 жылы 1 тамызда сағат 14.00 шамасында үш жасөспірім Ақтоғай ауылындағы жағажайына шомылып, бөгет қалқымаларының жанында орналасқан қайықтан суға секіріп көңіл көтеріп жатқан. Кенет олардың бірі су бетіне шықпай қалды. Жақын жерде болған Алексей есімді жігіт суға батып бара жатқан адамды құтқару үшін өзенге жүгірді, бірақ ол кеудесіне дейін суға түсіп, әрі қарай жүре алмады, өйткені өзі жүзуді білмеген. Қуанышқа орай, Ақтоғай ауылының тұрғыны Жүспеков Марат Сағадатұлы суға батып бара жатқан жасөспірімді құтқарып, аман-есен жағаға шығарып, үлкен ерлік жасады.

Өрт сөндірушінің міндеті – артында отбасым, балаларым, ата-анам бар деп уайымдалады, ағайым тәуекелге бел буып, лаулаған от арасынан өзге адамдарды және мүмкіндігінше олардың мүлкін сақтап қалуға ұмтылу. Әлбетте, отқа оранған үйге кіру үшін немесе өрт түгел шарпыған ғимараттың шатырына өрт сатысымен көтерілу тек қана батыл да батыр адамның қолынан келетін іс. Өйткені, ол жерден оның тірі шығуы беймәлім... Осындай адамдардың қатарына №15 өрт сөндіруші бөлімінің қарапайым

адамдарын жатқызуға болады. Жуырда №15 өрт сөндіруші бөлімінің пультына Қожамжар ауылының тұрғыны Н.Әділхановадан үйіндегі ұзақ жанын қазандықтың қатты деңгейде қайнап жатқаны туралы хабар түсті. Уақыт Нұрқанат жоғалтпас үшін және дер кезінде көмекке келу мақсатында Қожамжар ауылында тұратын әріптесі өзінің демалысына және кеш уақытқа қарамастан дер кезінде ұзақ жанын қазандықты суытып, бөлімнің кезекші күзетші келгенге дейін төтенше жағдайды алдын алды.

Вотчинников Вячеслав Михайлович – «Ақтоғай-Су» кәсіпорнының қарапайым жұмысшысы, механизаторы. Вячеслав Михайлович өзінің тамаша маман, тамаша және тиімді жұмысшы ретінде көрсетті. Денсаулығына қарамастан Ақтоғай ауылындағы ғана емес, басқа да су құбыры тартылған елді мекендердегі су құбырындағы апаттарды жедел жоюға белсене қатысады.

Новотроицк ауылының (қазіргі Жалаулы) тұрғыны Ахметов Жанбырбай Елдесұлы өскер қатарынан келген соң 1994 жылдан бастап Шығанақ ауылында малшы көмекшісі болып жұмыс істеген. Ауылда ірі мал шаруашылығы кәсіпорындарының бірі болып табылатын 2015 жылы «Ахмет» фермер қожалығын ашты. 2023 жылы Аудандық мәслихатының депутаты болып сайланды. Сонымен қатар, Жанбырбай Елдесұлы Ақтоғай ауданының «Көкпар» ұлттық спортты жаңғыртуды ұйымдастырушысы мен демеушісі болып саналады. «Көкпар» командасы қазіргі кезеңде облыстық спартакиада мен ұлттық спорттың республикалық сайыстарының жүлдегерлері.

Қазыбек ИСА, ҚР Парламенті Мәжілісінің депутаты:

АЛТЫН ОРДА МҰРАГЕРІ – АҚОРДАЛЫ ҚАЗАҚ МЕМЛЕКЕТІ!

Қазақ Елі тарихында тұңғыш рет 2019 жылы мемлекет басшысы Қ.Тоқаевтың бастамасымен тойланды. Бұған дейін Алтын Орданың да, Алаш Орданың да атын билік аузына алмайтын...

2019 жылы Ұлттық кеңестің алғашқы отырысында біз Алтын Орданың 750 жылдық тойын 2024 жылы Жошы ұлысының 800 жылдығымен жалғастыру жайлы ұсыныс жасаған едік. Енді міне, мемлекет басшысы Жошы ұлысының мерейлі белесін лайықты атап өтіп, елімізді әлемге таныту үшін Алтын Орда брендин толық пайдалану қажеттігіне баса назар аударды.

Иә, еліміздің әлемдік имиджін нығайту үшін Алтын Орда бренді кез келген ел қызығар таптырмас алтын қазына.

Қазақ жерінде жатқан Ұлық ұлыстың негізін қалаған ұлы хан Жошыға да, алып империяның Алаш рухын көтерер алып империя Алтын Ордамыздың тарихын күнделікті нәр берер рухани айналымға қосу үшін мемлекеттік ұлттық саясат қерек. Алтын Орданың Алаш Ортада дейінгі отандық әр рух Азаттығық алғанымызға отыз жылдан асса да, әлі жолға қойылмаған Ұлттық идеологиямыздың алтын өзегіне айналуы тиіс.

1. Осындай әлем тарихындағы салмағы орасан санлақ тұлғалар мен маңызы зор тарихи қалалар өзге бір елдің еншісінде болса, не болар еді... Шағын ғана Моңғолия Шыңғыс хан арқылы дүние жүзіне дүбірін танытып жатыр... Біз де Шыңғыс ханның алып ескерткішінен кемесіз ескерткіш кешенін тұрғызармыз. Ол кешенде Жошы ханның да, әкесі Шыңғыс ханның да, ұлы Бату ханның да, шешесі, Шыңғыс ханның ең жақын кеңесшісі бола білген, төрткүл дүниені билеген төрт ұлын туған қазақ қызы Бөрте ананың да ескерткіші тұруы керек. Ұлыстың ұлы билеушілерінің, батырлардың, билердің, ақындардың, асылдардың мүсіндерін қою қажет.

Алтын Ордаға арналған мұндай

алып мемориалдық кешен тұрғызып жатсақ, ұлт рухы дүр сілкінер дүбірлі дүние болады...

2. Жошы ұлысының 800 жылдығын мерекелеу – елдік маңызы ерекше зор рухани серпіліс болуы тиіс. Алаш рухын көтерер алып империя Алтын Ордамыздың тарихын күнделікті нәр берер рухани айналымға қосу үшін мемлекеттік ұлттық саясат қерек. Алтын Орданың Алаш Ортада дейінгі отандық әр рух Азаттығық алғанымызға отыз жылдан асса да, әлі жолға қойылмаған Ұлттық идеологиямыздың алтын өзегіне айналуы тиіс.

Алтын Орданың атасы Жошы хан құрған Ұлық Ұлыстың 800 жылдық тойына мемлекет болуына «осы ортағасырлық державаның геосаяси мұрасы негіз болған», кезінде Алтын Ордаға салық төлеген бірқатар Еуразия мемлекеттері басшыларын шақыру керек. Сонда «Қазақ елі

болмаған» деп жүргендердің тарихи сауатын ашар тағылымды сабақ болар еді...

Алтын Орда империясы жаһанды қылышпен жауласа, мұрагері – Қазақ Мемлекеті әлемді білім-ғылымымен, әдебиеті мен өнерімен жаулауы тиіс.

Ұсыныстарымыз:

1. Алтын Орда тарихы, Жошы ханның ерекше тұлғасы туралы деректі және көркем фильмдер, сериалдар мен анимациялық туындылар түсіру керек.

2. Алтын Орда дәуірінің тарихи ескерткіштері Жошы хан кесенесі, Сарайшық қалашығы және «Қызыл оба» қорымын туристік орталықтарға айналдыру керек. Туристік инфрақұрылымды заман талабына лайықтау қажет.

3. Астанада Алтын Орда дәуірінің ұлы мұрасын айшықтайтын асқақтаған алып монумент тұрғызу керек.

4. Әдебиетіміз бен мәдениетімізде, бейнелену өнерінде де Жошы хан мен Алтын Орда тарихы Тәуелсіз елдің ұстанымымен бейнеленуі керек.

5. Мектеп пен жоғары оқу орындарында Алтын Орда дәуірі бүгінгі күн талабымен оқылуы тиіс.

Біз бұл ұсыныстарымызды 2019 жылы да айтқан едік, тағы да қайталап отырмыз.

Құрметпен,
«Ақ жол» ҚДП фракциясының депутаттары
К.ИСА
А.САДЫҚОВ
А.ПЕРУАШЕВ
Д.ЕСПАЕВА
Е.БАРЛЫБАЕВ
Е.БЕЙСЕНБАЕВ

«Ақ жол» демократиялық партиясының баспасөз қызметі

БИЗНЕС ЗАҢСЫЗ БАСЫП АЛУДАН ҚОРҒАЛСЫН

Бизнесті ҚТЖ-ның басып алуынан қорғау керек. Мәжілістің жалпы отырысында «Ақ жол» фракциясының депутаттық сауалын Асқар Садықов жариялады.

ҚР ПРЕМЬЕР-МИНИСТРІ О.А. БЕКТЕНОВКЕ
ҚР АСҚАР ПРОКУРОРЫ Б.Н. АСЫЛОВҚА

«Ақ жол» демпартиясы 2017 жылдан бері «Қазақстан Темір Жолы» акционерлік қоғамы мен жеке кәсіпорындарға тиесілі кірме жолдарды «ЦТС» АҚ-ның заңсыз басып алу мәселесін бірнеше рет көтерді.

Тек 2020 жылы Президент Қасым-Жомарт Тоқаевтың «соңғы километр» мәселесін шешу туралы тікелей тапсырмасынан кейін бұл нысандар «ҚТЖ» АҚ-на қайтарылды.

Тек біздің депутаттық сауалдарымыздан кейін ғана теміржолдар жеке компанияларға қайтарыла бастады.

Алайда, бүгінде жеке кәсіпорындардың теміржолдарын енді ҚТЖ-ның өзі заңсыз басып алу қаупі туындап отыр. Мұндай мәселемен «Ақ жол» демпартиясына Маңғыстаудағы «Каскор-Транссервис» АҚ жүргізілді.

Компанияның балансында 150 шақырымнан астам кірме жолдары, 54 станциялық жол, локомотив депосы, вагон паркін жөндеу депосы, доңғалақ-роликтік цехы, тексеру зертханасы, 14 бірлік локомотив бар. Барлық қолданыстағы жолдар мен құрылыстарды «Каскор-Транссервис» АҚ әуелден-ақ жеке инвестициялар есебінен салған және олар ешқашан ҚТЖ-ға тиесілі болмаған.

Бұл ретте Көлік министрлігі «Магистральдық темір жол желісіне кіретін магистральдық

жолдардың тізбесін бекіту туралы» 2015 жылғы 23 ақпандағы №144 бұйрығына өзгеріс енгізген, соған сәйкес «Каскор-Транссервис» АҚ кірме жолдарының үш тармағы магистральдық жолдар санатына жататындықтан, ҚТЖ-ға берілуі керек екен.

Кәсіпорынның заңды жеке меншігіне қол сұғумен және оған тікелей залал келтірумен қатар, мұндай шешім «Темір жол көлігі туралы» Заңның 1-бабын (39-тармағы) бұзады, онда магистральдық жолдардың анықтамасы берілген, ол жалпы кірме жолдарға әсер етпейді. Оның үстіне «Каскор-Транссервис» АҚ кірме жолдары ҚТЖ-ның не магистральдық, не станциялық жолдарына қосылмайды, ал магистральдық желінің барлық бөліктерін байланыстыратын негізгі желі болғандықтан солай аталады.

«Каскор-Транссервис» АҚ кіреберіс

жолдарын тартып алу контр-агенттердің мүдделерінен туындамағанын ескеру керек. Себебі Компания тарифтерінің 70 пайыздан астамын мемлекет реттейді, ал реттелмейтін тарифтер «ҚТЖ» АҚ тарифтерімен бірдей.

Мемлекеттік органның мұндай АІЖ шардесі үшін жеке компанияның нысандарын рейдерлік жолмен басып алу және мүмкін кейіннен үшінші тұлғаға жекешелендіріп беру болуы мүмкін.

ҚТЖ компаниясының ұлттық статусын пайдаланып мемлекеттің мүддесін желеу етіп отырғаны айдан анық.

Сондай-ақ, бұл жолдарды «магистральдық» деп тану міндетті түрде «Каскор-Транссервис» АҚ-ның жолдарына қосылатын 200-ден астам желі иелерінің жұмысын тоқтататынын ескерген жөн, себебі, маневрлік

тепловоздарға магистральдық жолдармен жүруге тыйым салынған. Ал бұл вагондарды кәсіпорындарға жеткізу және алудың мүмкін еместігіне әкеп соғады.

Кәсіпкерлер атап өткендей, олардың кірме жолдарын магистральдық жолдар қатарына жатқызуды мәселесін Көлік министрлігі мен «ҚТЖ» АҚ бір жарым жылдан бері талқылап келеді. Алайда, барлық келіссөздер осы жолдар алдын алу бойынша шара қабылдауды талап етеді.

«Жолдардың статусын өзгерту» деген желеумен жеке бизнестің мүлкін тартып алу – мемлекеттің және жеке тұлғалардың жеке мүлкінің тең қорғалуына кепілдік беретін Республика Конституциясының 6-бабын өрескел бұзу.

Жоғарыда айтылғандарды негізге ала отырып, «Ақ жол» депутаттық фракциясы жеке бизнестің мүдделерін қорғап, компанияның заңды мүлкін рейдерлік жолмен басып алудың алдын алу бойынша шара қабылдауды талап етеді.

Құрметпен,
«Ақ жол» ҚДП фракциясының депутаттары
А.САДЫҚОВ
А.ПЕРУАШЕВ
Д.ЕСПАЕВА
К.ИСА
Е.БАРЛЫБАЕВ
Е.БЕЙСЕНБАЕВ

«Ақ жол» демократиялық партиясының баспасөз қызметі

тауып, өрелі әңгіме арқылы жасөспірімдердің әдебиетке деген құлшынысының артуына ықпал етіп келеді.

АБАЙ МҰРАСЫ АЙРЫҚША ДӘРІПТЕЛЕДІ

Жоғарыда атап өткеніміздей, Ұлы Абай атамның мұраларын насихаттау ісіне ерекше ден қоятын білім ошағында ардагер ұстаз, абайтанушы Ақлия Бекбайқызының «Абай әлемі» атты авторлық кабинеті жұмыс істейді. Сонымен қатар, жас ұрпақты шығармашылыққа,

Жазушылар одағының мүшесі Баян Әбдікәрімқызы негізін қалаған «Өрімтал» ақындар мектебі жұмыс істейді. Аталмыш ақындар мектебі бүгінде талай таланттардың тұсауын кесіп, қанатын кеңге жаюына септігін тигізді.

ОҚУҒА ҚҰШТАР МЕКТЕП

Президент Қасым-Жомарт Тоқаевтың қолдауымен «Оқуға құштар мектеп» ұлт бағдарламасы қолға алынып, барлық білім беру мекемелерінде жүзеге асып

әрі жандандыра түсу мақсатында буккросиг бұрыштары, мобильді кітапхана, интернет технологиялармен қамтылған.

— Аталмыш жоба аясында жаңа форматта кітап оқу жолға қойылды. Кітапхананың кітап қорын толықтыру ісіне ата-аналар мен түрлі қоғамдық ұйымдарды жұмылдыра отырып, кітап қоры 4 мыңнан асып шығарылды. Осы орайда білім алушылардың кітап оқуына барлық қажетті жағдай жасалды. Заман талабына сай GR код арқылы кітап оқуы үшін электронды кітаптардың кодтары таратылды.

мұғалімі Венера Ондағанқызының айтуынша, өзінің жетекшілігімен мектепте мұғалімдер арасында да кітап оқу үрдісі жолға қойылған. Кітапқұмар мұғалімдердің арнайы чаты ашылып, көптің талқысымен белгілі қаламгерлердің туындылары таңдалып алынады екен. Кітапсүйер мұғалімдер бас қосып, өздері оқыған шығармаларын өзара талқылайды. Нәтижесінде мұғалімдер А.Көлтәй, Г.Кесікбаевалар ауданда өткен кітап оқу бойынша оқырмандар сыйысының жеңімпаздары ата-наыпты. Бұл бастаманы ендігі жерде оқушылар арасында да жүзеге асыру көзделіп отырған көрінеді.

Үнемі кітап оқуды насихаттап жүретін Венера Ондағанқызы, Алша Керімханқызы өзі білім беретін оқушыларының барлығын мектептің кітапханасымен шектеліп қалмай, Қарасай аудандық кітапханасына да арнайы алып келіп, тіркеп, қандай кітаптарды оқу қажеттігін айтып бағыт-бағдар беріп отыратындығын да кім-кімді болсын сүйсіндірері хақ.

«КӨЗДЕРІНДЕ ОТ ОЙНАР, СӨЗДЕРІНДЕ ЖАЛЫН БАР»

Қазақ тілі мен әдебиетінен тереңдетіп оқытатын осынау білім ордасында оқитын әрбір оқушының жанарынан жалындаған отты көргенде отегі Мағжан ақынның «Көздерінде от ойнар, сөздерінде жалын бар» деп жырлап, сенім артқан жастары бәлкім осылар болар деген ой түйесін...

Әсіресе Абай мектеп гимназиясының дарынды оқушылары өлең оқығанда тұла бойың шымырлап, қазақтың қара сөзінің жатқын ұғар ұрпақтың өсіп келе жатқанына кәдімгідей марқасың да.

Абай атындағы мектеп-гимназия шәкірттерінің түрлі білім сайыстарында жеңімпаз атанып, тек биіктерді бағындырып келе жатқаны да көңіл қуантады. Барлығын тізбектеу әсте мүмкін емес, әрине. Сондықтан қазақ тілі мен әдебиеті пәндері бойынша бірқатары атап өтуді құп көрдік.

— Оқушыларымыздың жетістіктері мақтануға тұрарлықтай. Оның бәрін емес, бірқатары атап өтсем деймін. Атап айтқанда, 11-сынып оқушылары Саятқызы Сая, Мұханбетжанова Жанеркелер «Дарын» желісі бойынша Республикалық зерттеу жобалар конкурсының облыстық кезеңінде 2-орын алса, Абайқызы Арайлым (жетекшісі Тәутік А.) Төреғұлова Мадина (жетекшісі Қыдырбаева В.) пән олимпиадасының облыстық кезеңінде 2, 3-орынды иеленді. Сонымен қатар, «Зерде» ғылыми жобалар сайысынан Зетбек Ақылбек (жетекшісі Абдрахманова З.) Жамбыл Айзере (жетекшісі Қыдырбаева В.) «Ақберен» республикалық шығармашылық оқушылар сайысынан Жанұзақ Айгерім (жетекшісі Қаныбекова А.) «Тіл - тәуелсіздік тұғыры» олимпиадасының жеңімпаздары Мұстафаева Тасмина (жетекшісі Исаева Б.), Низкад Милад (жетекшісі Құрманбаева Ж.), Низкад Мариям (жетекшісі Қордабаева Ш.), Мамедова Румейса (жетекшісі Кесікбаева Г.), Мамедова Әсиялар (жетекшісі Мамадова А.) — мақтаншытарымыз, — дейді мән.

Осы секілді жетістіктеріміз жетерлік. Білім алушыларымыз алдағы уақытта биік шыңнан көрініп, бізді қуанта беретініне сенеміз! — деп түйіндеді сөзін мұғалім.

Иә, біз де білікті маманның сөзі жөн деп білеміз. Себебі, «ұстазы жақсының, қашан да ұстамы жақсы» демей ме...

АБАЙ МЕКТЕБІ БИІКТЕН КӨРІНІП КЕЛЕДІ

1945 жылы ұлы Абайдың 100 жылдық мерейтойына орай Абай мектеп-гимназиясы атанған білім шаңырағының өзгелерден ерекшелігі – қазақ тілі мен әдебиетін тереңдетіп оқытуы. Сонымен қатар мұнда Абай мұрасы айрықша дәріптеледі. Осы орайда біз қазақ тілі мен әдебиетінің дамуына лайықты үлес қосып келе жатқан білім ошағы туралы сөзді тереңірек қаузау ниетімен білікті маман Венера Қыдырбаеваны әңгімеге тарттық.

БҮЛ МЕКТЕПТЕ ТАЛАЙ ТАЛАНТТЫҢ ІЗІ ҚАЛҒАН...

Алматы облысы Қарасай ауданы Қаскелең қаласында орналасқан Абай атындағы мектеп-гимназиясы қаншама дарынды оқушыларды тәрбиелеп, қияға қанаттандырған қасиетті қарашаңырақ. Осынау білім ордасының ауасы да керемет. Мектепке бас сұққан бойда-ақ көз тартарлық кітапханадағы білім алуға құлшынған оқушыларды көргенде жаның жадырап сала береді. Айгүл Сантқанқызы барсаң Абай мектеп-гимназиясында бүгінде 2050 оқушы білім алса, 154 мұғалім еңбек етеді.

— Кеңес заманындағы Қаскелең ауданындағы бірден-бір қазақ мектебі болған білім ордасы қазақтың тілі мен дәстүр-салтын көздің қарашығұндай сақтауға ықпал еткен мектептің бірі де, берегейі де. Біздің мектебімізге келген әрбір жанның балаларымыздың бойындағы қазақы болмысты, кішіпейілділік пен қарапайымдылықты, ана тіліне деген айрықша құрметті бірден аңғаратыны бар. Бұл туралы осында мұғалімдік қызмет атқарған партизан жазушы Әди Шәріповтің: «Бұл мектепте оқыған оқушы да, жұмыс істеген ұстаз да бақытты» деген бір ауыз сөзі шәкірттерді де, мұғалімдерді де қанаттаныра түсетіні сөзсіз, — деп атап өтті Венера Ондағанқызы.

Мектепте қазақ әдебиетінің көрнекті өкілдері Б.Сокпақбаев, М.Шаханов, М.Мағауин, И.Сапарбаев, Қ.Мырзалиев, Т.Молдағалиев, Е.Жақыпбаев, М.Хакімжанова, Ф.Оңғарсынова, Д.Исабеков сынды ақын-жазушылар қонаққа шақырылып, өздерінің шығармашылық жолдағы көкейге түйгендерімен бөлісіпті. Шығармашылық иелерімен өткізген кездесулер әлі күнге жалғасын

журналистікке баулу мақсатында «Абай нұры» мектепшілік газеті жарыққа шығады. Осы газетке де редакторлық ететін Ақлия Бекбайқызы газеттің жастарды креативті идеяларға жетелеу жолында мүмкіндігі зор екендігін айтады.

Абай мұралары туралы сөз қозғағанда оның ұрпақтарын айналып өтуге қақымыз жоқ болса керек-ті. Осы орайда Венера Қыдырбаевадан мектептің Абай атамның ұрпақтарымен байланысы туралы айтып беруін өтіндік.

— Абай Құнанбаевтың ұрпақтары кезінде біздің мектепте оқып, біліп алыпты. Атап айтқанда, ақынның шөберелері Ишағы Жағыпарқызы мен Ғазел Жағыпарқызын соғыстан бұрынғы қиын-қыстау заманда жазушы М.Әуезов Алматыдан Қаскелеңге жаяу осы мектеп интернатына орналастырыпты. Сол бір аштық жайлаған құлдат заманда екеуі де осында табан тіреп, интернаттың қаранын жеп күнелткенін осы мектепте өткен кездесулерде талай рет әңгімелеп бергені бар, — дейді мұғалім.

Қарап отырсақ, Мұхтар Әуезовтей белгілі жазушы ғаламының ұшымен Абайы әлемге танытып қана қоймай, ұрпағының арқасүйер ағасы болыпты.

Иә, талай таланттардың табанының ізі қалған қасиетті қарашаңырақтан бүгінде қаншама мың таланттар тәрбиеленіп шықты да.

«Өлеңге әркімнің-ақ бар таласы» деп Абай ақын жырлағандай, ұлы ақынның есімін иеленген мектеп оқушыларының арасынан ақындардың шығуы біржағынан заңдылық тәрізді көрінеді. Сондықтан болса керек, оқу ордасында ардагер ұстаз, ақын, Қазақстан

Осының арқасында оқырмандар кез-келген жерде өзіне қолайлы уақытта кітап оқу мүмкіндігіне ие болды, — деп сабақтады сөзін ұстаз.

Бүгінде Абай мектеп-гимназиясында «Оқуға құштар мектеп» жобасының аясында түрлі конкурстар өткізілуде. Оның нәтижесінде оқушылар арасында «Сыныптың үздік оқырманы», «Ең көп оқитын сынып», «Ең үздік оқырман» иелері анықталып, жеңімпаздарға арнайы сый-сияпаттар табылды.

Мектепте әрбір пәннің бірлестігі жұмыс істесе, бұл жобаны әр бірлестік жанаша ізденіспен жүзеге асырып келеді. Мәселен, «Тіл-табылым» атты қазақ тілі мен әдебиеті бірлестігі кітап оқуды әр жылғы ақын, жазушы, қоғам қайраткерлерінің мерейтойларымен байланыстырып, әдеби, мәдени іс-шараларды үздіксіз ұйымдастыруда. Көркем шығармаларды оқуды қолжетімді ету мақсатында оқушылармен бірлесе отырып көптеген істер атқарылыпты. «Таңдаулы 100 кітап» аудионұсқасының жазылуы, Telegram бағдарламасынан подкаст каналының ашылуы жүйелі жүргізілген жұмыстың жемісі. Осындай игі істердің нәтижесінде мектептің қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі Ж.Құрманбаева «Оқуға құштар мектеп» жобасының бас жүлдесін жетіп алды.

Аталған жоба шеңберінде Абай мектеп-гимназиясының кітапханасында оқырман аудиториясы кеңейіп, оқыман мәдениеті қалыптасып, оқушылар арасында оқу сауаттылығы ілгерілей түсті. Осы тұста қазіргідей жасы да кәрісі де телефонға телмірген заманда өскелең ұрпақтың зейінін кітап оқуға бұра білу — өте үлкен жетістік. Қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің

жеткілігі белгілі. Осынау жобаға Абай мектеп-гимназиясын 2022 жылға дейін басқарған Тұрсын Әділбекқызының бастамасымен Назарбаев зияткерлік мектебінен үлгісінде заманауи кітапхана ашылды. Сонымен қатар, кітапханада, мектептің 2 фоеосінде коворкинг орталықтары жабдықталыпты. Сондай-ақ, кітапхана жұмысын одан

ӨМІРДЕН ТҮЙГЕНІ МОЛ

Жоғары білім алмаса да адамгершілігі жоғары жан-дар болады. Жұмысқа деген адалдық, айналысына деген қамқорлық сондай адамдардың бойынан табылып жатады. Бұл қатарға Ботакөз Шакембаеваны жатқызсақ, артық емес.

Ботакөз Қайырбайқызы 1955 жылы Қарағанды облысында дүниеге келген. Қазіргі таңда Павлодар облысы Мүткенов ауылында қоныс тапқан. Мүткенов атындағы жалпы орта білім беретін мектепте 8-сыныпқа дейін білім алған. Кейін үлкен өмірге қадам басып, еңбекке ерте араласып кетті.

— Ол кездері бұзау бағушы деген мамандық болатын. Тәлді бөліп, сауынды реттеп, мал шаруашылығының қыр-сырына қанықтық. Қазір шаруашылықтарда ондай бар ма білмеймін, әйтеуір біз естіп білмеген жаңа технологиялар шығып жатыр ғой. Бұзау бағушы болып он жылдан астам уақыт еңбек етіппіз. Кейін сауыншы болдық. Әр шаңырақтың берекесі ауыл шаруашылығымен байланысты еді. Қазір де сол. Мемлекеттік бағдарламаларға қатысып, мал санын көбейтіп, ауылда кәсібінді дөңгелетуге мүмкіндік зор. Біз

ер адамдар сияқты еңбек еттік. Шаршамадық. Алға ұмтылды. Қазіргі жастарға айтар ақылым, Алла адал еңбек еткен адамға несібесін үйіп-төгіп береді. Болашақтарың — өз колдарыңда! — дейді зейнеткер.

Әңгімеміздің кейіпкері ауыл шаруашылығы саласында тынбай еңбек еткен соң 1977 жылы шипажайда жұмыс істеді. Кейін Мүткенов мектебінде он сегіз жыл бойы шаруашылық саласында қызмет етті. Ұзақ жылғы адал еңбегі үшін алған түрлі марапаттары жетерлік. Асыл ана

дүниеге бес бала әкеліп, төрт қыз бір ұл тәрбиелеп өсірді. Бүгінде жиендерін тәрбиелеп, ұлағатты әже атанып отыр.

— «Әже әлді құлағына сіністі болып өскен ұрпақтың соны біз боламыз ба?» деген қорқынышты ой ұялайды кейде. Өйткені бүгінгі ұрпақ бесік жырын естімей өсіп келеді. «Әлді, әлді» әнімен балбырап ұйқыға кететін сәби санасына ұлттық «қанның» таралуы да осы кезден басталады. Қазақтың бала туылғаннан-ақ бесікке бөлейтіні белгілі. Бесік жырын айтып бөлейді. Әдемі ырғақ пен баланың болашағына деген тілек бір әуеннің астында үндеседі. Ән айтқанда айналада жағымды аура орнайды. Заман ауысты ма, әлде адамның сана-сезімі өзгерді ме, қалай десек те, бар нәрсені ертегі айтып жақсылыққа жоритын әжелеріміз азайып бара жатыр. Ұлттық сана, ұлттық тәрбие бесік жыры мен ертегі айту секілді кішкентай нәрседен басталмай ма? Жас аналарға айтарым қазақтың әр салт-дәстүрінде үлкен мән бар. Ұлт тәрбиесін бесіктен бастау керек, — дейді Ботакөз Қайырбайқызы.

Еңбекке ерте араласып, тағдырдың қызығы мен шыжығын көрген аяулы жанның өмірлік тәжірибесі мол болғандықтан ақыл-кеңес беруі заңдылық.

ТІГІНШІЛІК ШЫҢЫНДАҒЫ ШЫНАР

Бағзыдан бері нәзік жандылардың кәсібіне айналып кеткен тігіншілік маманы қашан да сұранысқа ие. Мұны біреулер өнер десе, енді бірі шығармашылық жұмыс ретінде қарайды. Екеуіне де келісуге болар. Себебі тігіншілікпен айналысу үшін ептілік, үйлесім, шеберлік, шыдам керек. Осы қасиеттердің бойына жиған Шынар Түсіпбекова Павлодар облысы Қожамжар ауылында шағын тігін шеберханасын ашып, тұрғындарға сапалы қызмет көрсетуде.

Түймең түсіп қалса, оны кез-келген адам ине мен жіпті сабақтап іле салады. Бірақ нағыз маманның қолынан шыққан дүние бәрібір көзге әдемі көрініп тұрады. Солай емес пе? Шынар Өмірзаққызы 1979 жылы 14 мамырда Қызылжар ауылында дүниеге келген. 1986 жылдан 1997 жылға дейін Қызылжар орта мектебінде білім алды. 1997 жылы Павлодар қаласының №1 кәсіптік техникалық лицейіне түсіп, 1998 жылы аталған лицейді «Жеңіл әйелдер киімдерінің тігіншісі» мамандығы бойынша бітірген. 2022 жылы Қожамжар ауылдық округі әкімдігінің қолдауымен шағын тігін шеберханасын ашып, кәсібін дөңгелетіп отыр.

— Тігін дегеніміз — тұнып тұрған математика. Себебі, дәлдік, есеп, тәндік керек. Жастайынан тігін машинасына отырдым. Қазіргідей барлығы автомат емес, қолмен бірге аяғымыз да қатар қимылдайды. Тапсырыс көбейген уақытта түннің бір мезгіліне дейін отыратын кездер де болды. Тіпті санаулы күнде аяқтауды өтінген тапсырыстар да ұлтып жатады. Соңғы кезде шығып китме сұраныс жоғары болғандықтан, қазақы ою-өрнекпен көмкерілген киімдерді, қоржындарды, құрақ көрпе, жастықтарды тігемін, — дейді әңгімеміздің кейіпкері.

Көздің жауын алатын кескіндер, бірегей ою-өрнек, тігін машинасының құлаққа жағымды дыбысы — мұның бәрі қазақтың дәстүрлі көрпесін жасау үдерісінің ажырағас көшпенді тайпалардан бастау алатын бұл бұйымның тарихы тереңде жатыр. Әр түрлі көлем мен сан алуан сипаттағы көрпелер төсек-орынның және жиһаздың бір бөлігі, қыздың жасауы, әрі нағыз өнер туындысы саналатын. Мәселен, төр көрпе құрметті қонақтар үшін арнайы қымбат маталардан тігілген. Ал ою көрпелерде киелі мағынасы жатқан керемет ұлттық ою-өрнектер кестеленген. Құрақ көрпе түсі мен құрамы әдейі тандалып, шебер қиыстырылған таңа қиымдарынан жасалған. Осының бәрін жетік менгерген Шынар Өмірзаққызы тың идеяларын жүзеге асырып, жаңа дүниелерді паш етуге жаны құмар. Заманның талабы да сол.

— Қазір әйелдерге мүмкіндік көп. Бұрындары грант деген былай тұрсын, бағыт-бағдар беретін ақпараттық технология да тұралап тұрған. Қандай нәрсе бастасаның да, жауапкершілік пен шыдамдылық таныту маңызды. Адал еңбек мақсатқа жеткізеді, — дейді Ш.Түсіпбекова.

ІСКЕР КІТАПХАНАШЫ

Кітапхананың абыройы білікті кітапханашының қолында. Бұл тұрғыдан қарағанда Ақтоғай аудандық кітапханасының қызметкерлері қандай мақтауға да лайық. Солардың бірі 20 жылдан астам еңбек өтілімі бар, өз кәсібіне адал жан — Асамбаева Гүлмира.

Гүлмира Тохтарқызы алғашқы еңбек жолын аудандық балалар кітапханасында кітапханашы болып бастады. Ол кезде ол 1987 жылы Ермак (қазіргі Ақсу) қаласының мәдени ағарту училищесін «Кітапхана ісі» мамандығы бойынша тәмамдаған жас маман еді. Жаңа ұжымға алғаш кіргеннен бастап жанына жайлылық ұялатқан осы жер өзі үшін қасиетті мекенге айналды. 2003 жылы С.Торайғыров атындағы ПМУ-ды бастаушысынып мұғалім мамандығы бойынша аяқтап, аудан орталығында орналасқан Абай атындағы орта

мектепке шәкірт тәрбиелеу ісіне араласты. 2012 жылдың сәуір айынан бастап қайтадан Ақтоғай орталық кітапхана жүйесіне кітапханашы ретінде қабылданды. Әр түрлі қызметтік баспалдақтардан өтіп, библиограф, балалар кітапханашысының кітапханашысы, балалармен

жұмыс істеу әдіскері болып жұмыс атқарды.

Бүгінде Г.Асамбаева аудандық кітапхананың оқырмандарға қызмет көрсету бөлімінің меңгерушісі ретінде еңбек етуде. Еңбегінің ел кәдесіне жарағанын сезіну кітапханашы үшін үлкен бақыт. Кітапхана саласында қоғамдық өмірге белсене қатысады, бітім болмысынан, кейіп-келбетінен білімдік пен парасаттылық нышаны сезінеді. Гүлмира Тохтарқызы — жұмыс барысында өз әріптестері мен оқырмандары арасында үлкен беделге ие. Жас мамандарды тәрбиелеудегі тәлімгер ретінде іс-тәжірибесімен бөлісіп, бағыт-бағдар көрсетіп, кітапханадағы РАБИС бағдарламасын жетік меңгеріп, көпшілік іс-шараларды, кездесу кештерін, қызықты да мазмұнды өткізеді. Кітапхана ісінде өзінің талмай ізденімпаздығының, өзіне талап қоя білетіндігінің нәтижесінде деңгейі жоғары, рухы биік маман екенін дәлелдей білді.

МАМАНДЫҒЫНА АДАЛ ЖАН

Еңбек кітапшасында бір-екі ғана жұмыс орны жазылған жандар бар. Олардың мамандығына адалдығы соншалық, бір орында тапжылмай еңбек ете береді. Біздің әңгімеміздің ендігі кейіпкері — медицина саласында адал еңбек етіп жүрген абзал жандардың бірі — Нұрғұл Нығыманова.

Павлодар облысы Қожамжар ауылында дүниеге келіп, сол ауылдың мектебін тәмамдаған ол Павлодар қаласындағы медициналық колледжге оқуға түседі. Фельдшер-лаборант мамандығы бойынша білім алып, 1992 жылы туған ауылында еңбек жолын бастайды.

— Ол кезде дәрігерлік амбулатория жұмыс істеп тұрған еді. Бас

дәрігер Гүлжамал Мұқашева, медбикелер — Гүлнар Сымағзамова, Ғайни Құсайынова, Надежда Назарович және Шәмшия Алшынбаевамен бірге еңбек етіп, саланың қыр-сырына қаныға бастадым. 27 жыл бойы ауыл тұрғындары денсаулығының сақшысы болыппын. Осыдан төрт жыл бұрын аудандық ауруханаға ауысып, зертханашы болып жұмысқа қабылдандым. Әзірге сол жерде шама-шарқымша науқастарды емдеуге атсалысып жүрген жайым бар, — дейді Н.Жақсылыққызы.

Жасыратыны жоқ, емделушілердің көбі бар алғысты дәрігерлерге жаудырып, аурудан айынуға зертханашылар да үлес қосқанын біле бермейді. Иә,

бойдағы кеселді нақтылауға үлес қосқан зертханашы еңбегі еленбей жатады. Ол кісілер солай тасада қалады. Ал, терең түсініп қарасаның, көз майын тауысып, микроскопқа үңіле қараған зертханашының диагнозы қоюдағы үлесі зор. Мұндайда қателесуге болмайды. Өйткені, асығыс жасалып, немқұрайды қаралған сараптама науқас өмірін одан сайын қиындатуы мүмкін. Дәрігер диагноз қоюдан шатасып, келген емделуші ауруына ауру қосып алуы да кәдік. Міне, осындай төзім мен шыдам, білім мен дәлдікті бойына қалыптастыра білген зертханашы-лаборанттардың еңбегі шынымен де бағалауға тұрарлықтай.

Бұқаралық спортты дамыту негізінде әлемдік чемпиондар даярлаудан бұрын денсаулығы мықты, әрі саналы ұлт қалыптастыру мақсаты жататыны түсінікті. Мұны кезінде мемлекет басшысы да баса айтқан еді. Бізді осынау маңызды шаруаның басы-қасында жүрген жетекшілер арасында нақты атқарылған істі мейлінше пысықтап, қағазға түсіре жүретін азаматтардың кездесетіні қуантады. Оқырман назарына солардың бірі – спорт қайраткері, Жетісу облыстық Таеквондо Федерациясының президенті, аймақтық Мәслихат депутаты Қайыр Қабланбайұлының күнделік сипатындағы жазбасы ұсынылып отыр.

ЖЕТІСУ – ЖЕҢІМПАЗ ЖАСТАР МЕКЕНІ

ЖҮЗДЕН – ЖҮЙРІК, МЫҢНАН ТҰЛПАР

Дарынды балаларға арналған мектеп-интернат-колледж оқу орындарының 2007-2008 жылы туған жасөспірімдер арасында өтетін «Қазақстан Республикасының Мәдениет және спорт министрлігінің Кубогы» сайысына қатысушы спортшылардың оқу жаттығуларына қатысып, спортшылардың дайындық сапасын көріп, спортшыларға сәттілік тілеп қайттым.

Биылғы көктем басындағы жаңалықтың бірі – Қазақстан Республикасы Мәдениет және спорт министрлігінің кубогы үшін Жетісу төрінде ұйымдастырылып жатқан спорт ойындары.

Тәуелсіз еліміздің түпкір-түпкірінен өз өңірінің намысын аркалап Туғұстар жастарымыз айтулы додада бақ сынасуға Талдықорған қаласының Жастар спорт кешенінде бас қосты.

Бірінің бағы жанса, бірі бабында екеніндігін дәлелдеуде.

Осы орайда Жетісу өлкесінің намысын ту еткен Жетісу облыстық Таеквондо федерациясының түлектері жаырады. Аянбай тер сөлген, соңына дейін бар күш-жігерін салған спортшыларымыз – финалда.

Топтық кезеңде Лепсі, Солтүстік Қазақстан облысы және Қарағанды облысының спортшыларынан басым түсіп, финалалды бәсекеде Тараз қаласының спортшыларын айқын басымдылықпен жеңді.

Ендігі бас жүлдеге деген соңғы кадамда Астана қаласының спортшыларымен үлкен аренада бақ сынасады.

Қысқа мерзім ішінде өздерін таныта білген федерация спортшылары айтулы шараның бас жүлдесін Астана қаласының спортшыларымен сарапына салмақшы. Рухты жастарымызға сәттілік тілейміз.

Спорт – бейбітшілік пен адалдықтың мекені, қоғамның ажырамас бөлігі.

БАҒЫНДЫРАП БЕЛЕС КӨП

Күні кеше ғана Жетісу өңірін дүрілдеткен айтулы жарыс өз мәресіне жетті. Талдықорған қаласында тұңғыш рет ұйымдастырылған

Қазақстан Республикасы Мәдениет және спорт министрлігінің кубогы үшін турнирінде бірнеше спорт түрінен, атап айтсақ, бокс, таеквондо, еркін күрес, грек-рим және дзюдодан жарыс өтті.

Жалпы, еліміздің әр түпкірінен бағын сынауға спорт интернаттары мен колледждерінен 2007-2008 жылғы жасөспірімдер арасында 400-ге жуық спортшыларымыз бақ сынасты.

Қысқа мерзім ішінде Жетісу облысының таеквондо федерациясы құрамындағы жастар өздерін үлкен аренада таныстырып қана қоймай, айтарлықтай із қалдырды. Олай деуіміздің себебі – олар турнир қортындысы бойынша жүлделі II-орынды қанжығаларына байлады.

Бұл біз үшін зор жетістік. Алдымызда әлі де үлкен белестер мен бағындырар шындар бар, ал ол белестердің шыңына шығар күн алыс еместігіне мен нық сенімдімін.

Таеквондодан (WT) жасөспірімдер мен жастар арасындағы Қазақстан Республиканың чемпионаты. Алматы қаласы. Таеквондодан (WT) жасөспірімдер мен жастар арасындағы Қазақстан Республикасының чемпионатында Жетісу облысының таеквондошылары Ементәев Арслан 63 салмақта I-ші орын. Амангелді Нұрай 59 келі салмақта I-ші орын алып, жеңіс тұғырынан көрінді. Құттықтаймын. Биік белестерді бағындыра берсін. Жеңісті күндеріміз көп болғай. Спортшыларға сәттілік тілеймін. Қазак туын әлемдік аренада желбіретсін.

ТӨРЕШІЛЕР КЕҢЕСІ

Облыс орталығы Талдықорған қаласының «Жастар» спорт кешенінде Жетісу облыстық таеквондо WT федерациясының төрешілер кеңесін ұйымдастырдық.

Аталмыш шараға барлық облыс өңірлерінің жаттықтырушылары мен спорт өкілдері қатысты. Жиын барысында облыстық және республикалық деңгейде ұйымдастырылатын шараларға федерация өкілдерінің қатыстырылуы, шараны жүргізуі талқыланды.

Сонымен қатар Халықаралық дәрежедегі төреші, Таеквондодан

ҚР еңбек сіңірген жаттықтырушысы Ғани Ибраимов спортшыларға теориялық және практикалық жаттығулар өткізіп, соңында шараға қатысушылармен ой бөлісті.

Аталмыш шараны қорытындылай келе келер жылы облыстық, Республикалық және Халықаралық деңгейде жарыстар өткізу жоспары бекітілді.

Жетісу облысы тың идеялы, ұшқыр ойлы, жүректі де білекті, білімді де білікті жастардың мекені. Бүгінде өңіріміздің намысын аркалап, I-5 желтоқсан аралығында, Астана қаласында өтетін Таеквондодан (WT) Қазақстан Республикасының VI-шы спартакиадасында бағын сынауға бел буған спортшыларымыз Алматы қаласында жарыс алды жаттығуларын жасауда.

Бүгінгі күні, таеквондо федерациясының өкілдері және бір топ жанашыр азаматтар болып, жас спортшыларымызға сәттілік тілеп, ойымыз бен тәжірибемізді бөлісіп қайттық.

Жалпы жастарымыз алдағы додалы сынға сақадай сай, жүлделі орындарға ие болады деген сенімдеміз. Жеңісті күндеріміз көп болсын.

Елордамыз Астана қаласында Қазақстан Республикасының VI-спартакиадасы өз мәресіне жетті.

Еліміздің әр түпкірінен бағын сынауға келген спортшыларымыз өз шеберліктерін шындай түсе үлкен тәжірибе алды деуге болады.

Бұл айтулы үлкен жарыс аренасында біздің Жетісулық спортшыларымызда бақ сынасты.

Осындай жастарымызды жігерлендіретін шараларымыз әлде жалғасын табатын болады. Жеңіс тұғырына көтерілген барша спортшыларды құттықтаймын.

Биылғы қортынды іс-сапарымыз Алакөл ауданына түсті. Алакөл ауданында құрылған таеквондо үйірмесінің жәй-күйімен танысып, үлкен спортқа бет алған спортшыларымызға алғашқы сары белбеулерін табыстадық.

Жастардың жаттығуына қолайлы жағдай жасалған, қажетті жабдықтар толығымен дерлік қамтамасыз етілген.

Айтулы шарамызға Қазақстан Республикасының еңбек сіңірген жаттықтырушысы, халықаралық дәрежедегі төреші Ф.Ибраимов, облыстық мәслихат депутаты, спорт жанашыры А.Садиев пен бірқатар азаматтар жиналды.

Шара барысында Алакөл ауданы бойынша жаттықтырушы Айдос Ыбраевтың қарамағындағы спортшылардың оқу-жаттығуларын бақылап, шара соңында арнайы анықтамалар мен белбеулерін табыстадық.

Жалпы спортшыларымыздың қарқыны жаман емес, күннен-күнге дамып келе жатқаны сөзсіз.

Болашақта үлкен аренада топ жаратын спортшылар шығарына сенім мол. Жетісу жастары жады.

Еліміздің батыс өңірінде Пара таеквондодан Қазақстан Республикасының Чемпионаты өтті. Өз өңірінің намысын жалау еткен спортшыларымыз Ақтөбе қаласында бақ сынасты.

Пара таеквондодан облысымыздың жаттықтырушысы Виталий Шагайдың шәкірттері де айтулы жарыста бағын сынап, жүлделі орындарға ие болды.

Атап айтқанда, Мамыров Жәнібек II-ші орын иеленіп, күміске қол жеткізді, артынша ізін жалғап Салтанат Сейдірасылова мен Жанерке Саяхат та күміс медаль иегерлері атанды.

Болашақта үлкен жарыстарды топ жаруларына тілектеспін.

Жетісу төрінде «Өркен» спорт кешенінде таеквондодан үлкен жарысымыз бастау алмақ, ал бүгін тұңғыш рет облыс орталығында Пумседен семинар ұйымдастырылды.

Шараға Жетісу облысының бапкерлері мен спортшылары қатысты.

Шарамыздың басты қонағы – әлем кубогының екі алтын жүлдегері, Қытай халық Республикасы Бейжін қаласының екі жылдан астам уақыт оқытушысы, Оңтүстік Кореяда екі жыл дәріс берген, әлемнің практика кубогының екі алтын жүлдесінің иесі, Пумсе бойынша Қазақстанның алтын және күміс иегері, Оңтүстік Корея ассоциациясының 3-ші дан инструкторы Михаил Цой семинар жүргізді. Сабақ барысында спортшыларға оқу-жаттығулар өткізіліп, тактикалық дәрістер көрсетілді.

Облысымызға бабы мен бағын сынауға келген барлық спортшыларға сәттілік тілеймін. Алар асуларымыз бен бағындырар белестеріміз көп болғай!

Жетісудағы жетістік жолы: облыстық чемпионат!

Биылғы ақпанда облысымыздың орталығында Жетісу облысының спорт басқармасымен Жетісу облысының таеквондо WT федерациясының ұйымдастыруымен спорт кешенінде Таеквондодан WT Жетісу облысының чемпионаты өтті.

Алакөл, Ақсу, Қаратал, Көксу аудандарымен бірге Талдықорған қаласы бойынша жалпы 115 спортшы бақ сынасып, Қазақстан біріншілігіне іріктелді.

Аталмыш жарысымыз негізгі үш топқа бөлінді:

- 1) 2010-2012 жж арасындағы жасөспірімдер.
- 2) 2007-2009 жж жастар
- 3) Ересектер арасында өткізілді.

Шарамыздың шымалдығын Жетісу облыстық мәслихатының төрағасы Гүлнар Қожағұлқызы ашып, жарыса қатысушыларға сәттілік тіледі. Сонымен қатар облыстық мәслихат депутаты спорт жанашыры Қайрат Нұрғабұлұлы, облыстық «Аманат» партиясының төрағасы Жетісу облысы мәслихатының депутаты Арыстанғали Қазыұлы жарыса қатысушыларға өз тілектерін білдірді.

Жарыс қортындысы бойынша жүлделі I-ші орынға ие болған спортшыларымыз, облысымыздың намысын Қазақстан Республикасының чемпионатында қорғайтын болады.

Қайыр ҚАЗИ,
Жетісу облыстық Таеквондо федерациясының президенті,
Жетісу облыстық мәслихатының депутаты

Өмір бойы ізденісте болу, шама келсе, тағы бір жаңа деңгейге көтерілу – көп ақынның көкейтесті арманы. Зәудеғалам, жүзеге асар болса – бастан көшпес бақыт. Алайда, айтуға жеңіл болғанмен, бұл – онша оңай орындала қояр шаруа емес.

Рас, былай қарағанда, тоқтаусыз талпынуға, іркіліссіз ілгерілей түсуге көрініп тұрған кедергі жоқ. Жықпылдың арасынан жалбызбалап жол тапсаңыз, алдыңыз – ашық, жетер жер – қол созым... жетіп жығылуға тиіссіз. Бірақ, шын-туайтында, іс жайы олай емес. Өйте алмайсыз. Өйткені, ақын атына сеніп, жолға шыққан жөнсал жолаушы емес.

Ал, онда... аялсыз алға басуға, мігірсіз ілгері жылжуға не кедергі, кім бөгет?

Құлақ қоюға құлқыңыз болса, бұл мәселені қаузап көруге біз пақырда пейіл бар, ынта жеткілікті.

Шымбайға батса да шындықты айтайық. Бұл арадағы басты тосқауыл – басқа емес, өзіңізсіз. Дұрысы, өз санаңыз, өз танымыңыз. Одан да тұрасы, келіп тоқтаған шегіңіз. Алдыңызда ештеңе тұрған жоқ, әрине, көрініп. Десе де, аттап басуға амалыңыз аз, шараңыз кем. Көзге түспес көмескі қамал бар жолыңызда көлденеңдеген.

Шек деген сөздің аясына көп нәрсе сыяды. Өнер – әуел баста жолсызбен жортуылға шығу. Сүрлеуге түссеніз – сорыңыздың қай нағаны. Жоқпын деп есептеніз. Дей тұрғанмен, алысқа аттанған адам оншалық ақымақ болмаса керек. Барар бағыт, жетер нысана... мөлшерленуге тиіс. Сайланған сапарда аттап басқан сайын ит тұмсығы өтпейтін қалың жынысқа тап келіп, беттесіп отыратыныңыз, тағы, анық. Сөз сайын бөгет бұзып, өткел өтіп тұруға міндеттісіз... Жарайды, сізді соның бәрін тып-тинақтай етіп тындырды деп қаралық. Соның арқасында аз-кем жол басып, әудем биікке көтерілдіңіз. Артыңызда басқан ізіңіз сай-рап жатыр... күшпен жүріп келіп тоқтаған жеріңіз – мынау. Жаңағы шек. Бұған да қанағат қылмай, және біраз өрлемек ниетіңіз бар. Жақсы. Қанағат қарын тойғызғанмен, өнерде өрге оздырмайды. Өнерде тойым жоқ. Бұл салада ашқарактылық болғаны – таптырмайтынақ қасиет. Десе де, білуге тиіссіз, бұл – алға басудың жалғыз-қара алғы шарты емес. Ілгері жылжу үшін тағы да көп дүние керек. Ең әуелі, анықтап алайық, сіз сарқылған жоқсыз ба өзі? Айтқаныңызға сендік, сізде әлі талайға шабар дәрмен бар. Кезекті мәселе – шыққан тепсеніздің деңгейі. Бұл өте маңызды. Мұны толық тексеріп алмай, алға жылжу жоқ...

Себебі, білмес біреулер, етекте жүріп, «елден оздым» деп, өзінің алдына ор қазады. Қазақ айтатын: «Әлін білмеген – әлек» деген – сол... Рас, сіз одан да аман сияқтысыз... Нандық. Келіп жеткен жеріңіз – көңілден шығатынақ тұс. Алға баса алады деуге негіз бар. Бірақ, ұмытуға болмайды, мұның бәрі – етектен тартар ергежейлілер. Өнер деген қашан да артынан түсіп қуатын жылбыр қашаған болғандықтан, оның негізгі қиындығы – артта емес, керісінше, алда. Жаңағы көрінбес қамал – сол. Ілгерілеу үшін қалайда бұзып өту – бұлтартпас

ШЕҢБЕРГЕ

міндет. Егер бұзып өтуге келмесе, тосқауылдан құтылудың жалғыз жолы – тұмсықтың ұшынан жол кескен қозғалмас қара тасты қайткенде де қажару емес, бағытты сәл бұрып, айналып өткен де – ақыл. Бұлай болғанда, біріншіден, аяқ аттап бастырмас кедергіден құтыласыз, екіншіден, алдыңғы жағыңыз жаңа көкжиекке айналады.

Мұндағы маңыздысы, қаузытын тақырыптық ая ғана кенейіп қоймай, бар болғанымен, әлі байқама қоймаған, жасырын жатқан өз мүмкіндіктеріңіздің бетін ашуыңыз бек ықтимал. Бәлкім, сіз құлашыңызды кең алып, еркін самғайтын ең өріске, адасып жүріп, әрең дегенде, енді шықтыңыз.

Солай... алда-жалда, айтқанымыз айнымай келіп, қылған қайраты селге кетпей, әлдекімдердің жаңа адымы ашылып, бауырын жазып жатса, бұл – біздің сәуегейлігімізден емес, шыны, жүріп өткен өмірлік жолынан жалықпай тәжірибе жинап, сабақ алып келген талапшыл жанның өнер жолының өз заңдылығын қапысыз аңғарған алымдылығынан. Аңғарғанына сай әрекет ете алған шалымдылығынан. Бір сөзбен айтқанда, өнерге өзегін жұлып берген және оның алдынан кездескен асуларын ала білетін қарымдылығынан...

Жәркен ақынның соңғы

жылдардағы шығармашылығына зер сала үңілгенде, осы бір оңды ойлар санамнан самсып өтіп жатты. Бір қуанарлығы, ірісі мен уағы мидай арналасқан бүгінгі күннің өнер дүниесінен осы бір өлеңнің өрен жүйрігінің қуатты шабысы айқын танылғандай. Назарымызда бұрыннан жүретін жанкешті жыршы енді басқа бір соныға соқпақ салуға ұмтылып, жана біртүгел белекке бет түзгендей...

Біздің пікірімізше, белгілі ақын Жәркен Бөдешұлы әу баста өнер әлеміндегі иен жатқан жолсызға із салмақ болып, нар тәуекелмен атқа конғаннан қайтып, аял жасап, аяқ суытып көрмеген шабыт иесі. Өнер сертін білетін, оның тапжылмас талабын табандылықпен орындап, сұранысынан шығып келе жатқан, соның арқасында өзіне тән өзгеше қолтаңбасын қалыптастырып, дара дауысын биіктен естірте алған жыршы. Жүріп өткен ұзақ сапарындағы артынан еріткен айшықты табан таңбасы да көптің көз алдында. «Іздеген жетер мұратқа» дегендей,

төккен тер, қылған қажырының өтеміне ел білетін есімге айналып, өлең-сөз өнеріміздің жемісті бағындағы мәуелі бәйтеректердің бірі болып, көккіңгір тасты құрып, бұрынғы өткенін тұтас қопарып, түгендеп жатпасақ та, мұндағы, 90-жылдардың ортасынан бергі жерде жасаған соны серпілістерін еске алудың өзі әлгінде айтқан сөзімізге дәлел ретінде алға тартуға емінеркін жетіп жатыр. Шетінен бір ауыз толғандай сүбелі еңбектер.

Ал, оларды өмірге әкелген мезгіл қандай кезең еді десенізші? Кеңес одағының шаңырағы ешкім тиіспей ортасына түсіп, еліміз экономикалық қиындыққа тап болып, естен тана есенгіреп, жұрт күйзеліске ұшыраған, жазармандар қолынан қаламын түсіріп алмаса да, тіршіліктің тырбанымен жазуды қоя бастаған уақыт болатын. Қара шай мен қатқан нанның өзі үлкен уайымға айналған ондай ауыр шақта өлеңсіз өмір сүре алмайтын, жаннан безген жанкештілер ғана майданда қалған еді. Айтып-айтпай не керек, сол бір қиын-қыстау кезде жанына жырдан жылау іздеген көпшілік санаулы ақынды ғана жандарынан тапқаны әлі есімізде. Соның бірі біздің кейіпкеріміз болғанын бүгін мақтанышпен айта аламыз.

Ал, сол етектен тартқан ауыртпалықтарды елен қылмай, өзінің шығармашылық жолында шұғыл бұрылыс жасап, айтарлықтай табысқа жеткені, сөз жоқ, көңіл қуанышы, поэзия мерейі.

Айтулы ақындардың алған адымдары ешқашан ел назарына қағыс қалмаған ғой... Бәрі де жадымызда. Жәркен ақын алғаш, алғаш болғанда, жоғарыда айтқанымыздай, 90-жылдардың ортасынан бастап бұрынғы үйреншікті машығынан тосын бас тартып, сол кездегі қайта ояна бастаған ұлтық рухтың жебеуімен, кері бұрылып, өткен күн қойнауына үңіліп, жыраулар жырының ну орманынан жақұт іздеп, жанын сала шарық ұрды. «Еңбектің өнбегі бар», олжа-

сыз қайтпағаны баршамызға мәлім. Сол талпыныстардың соңғы нәтижесі ретіндегі маржан жырлар кейін «Емендер түнде бұрылып, жарыққа жол тартты. Ал одан кейін ақын жасампаздық өмірінде тағы бір үлкен бұрылыс жасап, халқымыздың басып өткен тарғалаң тарихындағы ауыр кезеңдерге шұқшия қадалып, сол дәуірлердің қанды айғағындай болған сом тұлғалардың қиын да трагедиялы тағдырларын кесек кесек дастандарға арқау қылып, ұзағынан толғады.

Ұзақ ғұмырының көбі абақтыда өткен мұқалмас жан, әйгілі жазушы Қажықұмар Шабданұлының өміріне арналған «Тас бесік» поэмасы, қайтпас қаһарман, қажымас жауынгер, атақты батыр Исатай Тайманұлының ұлы әрі майданда иықтаса күрес жүргізген сенімді серігі болған қыршын жас Жақияның боздақ күйінде бақиға аттанған жалынды өміріне

арналған «Жақия» поэмасы, міне, осы секіріс мезгілінің соқталы туындылары болды. Бұл «Жақия» поэмасының кезінде топтан озып, бәйге алғанын ейтсек, бұлтартпас дәлел бола алары даусыз.

Тілімізге тиек болып отырған заманымыздың бұл эпикалық жырлары соңынан бас біріктіріп, «Бөрінің асығы» кітабын құрап, поэзиямыздың алтын қорына бір асыл ділдә болып қосылып, қамбаны толтырды.

Жоғарыда еске салып өткеніміздей, өмір бойы өсумен келе жатқан ақын одан кейін де шабытын сарқып, көне сүрдегінде жадылы болып қалған жоқ. Қашанғы дағдысымен одан сон да тәуекелге мінді. Біз бұл мақаламызда, жалпы, өлең жанкүйерлерінің назарын осы тың ізденістерінің жемісі іспетті жаңа бітімді жырларына аударсақ деп едік. Шынында да, күтпеген бұрылыс. Ілкідегі ешбір кездегі өлеңдеріне ұқсамайтын нағыз бас-аяғы балғадай дерлік қысқа да нұсқа, шымыр жырлар еді. Дәмді де мәнді, ұтымды да ұтқыр, тек өлең сөздің талай-талай сынағандан өтіп шыңдалған, шеберлігі әбден жетілген, білікті ұстаның икемді саусағынан ғана шығар, өрнек-нақышы айқын, бояу-түрі қанық, көрікті дүниелер. Татқан жерден дәмі аузында қалар шырынды сырлар.

Көлемінің ықшам, мүмкіндігінің «шектелілігіне» қарамастан, жадағай, сылдыр емес, өзіндік тереңдігі бар, иірімді де үйірімді туындылар. Соңғы кездерде газет, журнал беттерінен, әуе толқындарынан ылғи да қарсы кездесіп, көне таныстардай көзге жылы бұтырап жүрсе, бүгін баспасөз бетінде тағы да алдыдан шығып, жымия қарап, қиылып тұр. Жауһар жырмен жақынырақ танысып, аржақ-бержағын ақтарып, бір «сырласудың» сәті түскендей...

Шайтан ба,

Әлде...

Кісі ме –

Енеді біреу түсіме.

Ұйықтап жатқан секілді ол, Кіріп алып ішіме.

ӨМІРДЕРЕК

ТАЯУДА СЕКСЕНГЕ ТОЛАР ЕДІ

Алаштың «Өлеңнен басқаға қаталдығы жоқ» тағдырлы, ақиық ақыны Жәркен Бөдешұлы күллі саналы ғұмырын қазақ поэзиясына арнады.

Баладай аңғалдығы мен даладай дархандығы даналықпен ұштасқан жыр дауылпазының қаламынан қазақ рухани-ятна аса қымбат туындылар қосылды.

ҚазМУ-дің журналистика факультетін бітірген. Мерзімдік баспада және мемлекеттік кітап палатасында жауапты қызметтер атқарған.

Дүниежүзі қазақтарының қауымдастығында бөлім меңгерушісі болған.

Қазақстан Жазушылар одағы басқармасында жауапты қызметтер атқарған. Әр алуан басылымдарда ақынның «Аңырақай бекетіндегі ой», «Қарауыл төбе», «Генерал Жаһар Дудаев», «От пен су» («Сорос-Қазақстан» қорының жүлдесі берілген), «Тас бесік», «Бостандықтың басы», «Шер», «Жалғыз»,

т.б. дастандары жарияланды.

Шығармашылықтың шыңына шыққан ақынның «Көкше құрақ», «Қос қанат», «Зейін», «Аспан дауысы», «Нұрлы бояулар», «Жұлдызға орнын ай бермес», «Емендер түнде бүрлейді», «Берінің асығы», «Бұрылыс», «Құбылыс», «Жұлдызтас» сынды өзге де көптеген сүбелі туындылары жарық көрді.

Халықаралық «Алаш» әрди сыйлығының және Түркі тілдес елдер поэзиясы II фестивалінің лауреаты, Қ.Сәтбаевтың 150 жылдық мерейтойына арналған халықаралық мүшәйраның бас жүлдегері, Қазақстан Республикасы тәуелсіздігінің 20 жылдығына орай «Қазақ елі, бір ауыз сөзім саған» I Республикалық Мағжан өнер фестивалінің Мағжанға арналған жазба ақындар мүшәйрасы бойынша I орын иегері атанды.

Қазағын жырмен тербеткен ақын ағамыз тірі болса сексен жасқа толар еді.

Көзін жұмған көмескі ой,
Оянтатын еместей.
Тымық кешкі желкендей,
Желбіремес жел еспей...
Бұл не? Күмән болмауға тиіс,
бұл – өлен. Шақты шанаққа сыйып,
шартарапқа шашылған шуақты ой,
шоқты мазмұн. Шығандай ширекқан
жинақылығы – жұтаңдығы емес,
бар сырын ішіне бүгіп,
тығыздығын бойына жиған жұмырлығы.

Сөзіміз нанымды, лепесіміз дәлелді болу үшін еске сала кетуге міндеттіміз. Өнер – болған жайды айна-қатесіз баяндау емес,
әлденені сынайын сездіріп, ынғылын ишаралау, елесін ескертіп, көңілдерде әлдене әсер қалдыру. Себебі, өнер деген дәлелдеу емес, бейнелеу. Мынау да сол талаптан шығатын тамаша жыр. Ештегені ашып-жарып айтпайды. Ымдап қояды да, неге жоруды, не деп түсінуді өзіңізге қалдырады. Өз міндетін өтей алған озық өлен.

Риза, хош көңілмен.
Дұғамды оқып ішімнен.
Кеттім кеше өмірден –
Қайтып келу үшін мен.
Емен есігімді құлыптадым,
Алтын кілтімді де ұмытпадым...

Мынау да – сол. Айтары белгісіз тұңғық дүние. Шешімі жоқ шартпақ емес, жауабы бар жұмбақ. Бірақ, байлауы – оқырман қолында. Бірдемені емексіте беріп, бітіп қалған. Ендігі болжам өз еркіңізде. Қисынына қарай неге жорисыз – өзіңіз білесіз. Екі шумаққа толмайтын қысқалығына қарамай, санаңызға салмақ салар батпан сөз. Ал ондай ойландыра алған, толғандыра алған өленде арман болмауға тиіс. Енді, мына өленге қараңыз:

Көзімнің алды көк бұлау,
Тозандап тұрған бет мырау.
Шаш емес шашым – шөп...
қырау...
Өгізге жеккен арбадай,
Межелі жерге жеттім-ау,
Ар жағы тастай қараңғы,
Ай туып тұрса жарар-ды.

Жоғарыдағылардай емес, бұл өлеңнің ішкі ындынын белгілі бір мөлшерде жобалауға болатын. Өмірдің ұлаза-сонар сүрдек-соқпақтары ит сілікпесін шығарған қажыңқы жанның тірліктің бір белесіне көтеріліп, әлдебір тығырыққа түмсық тірей тоқтаған шарасыз хәлі. Аржағында тағы таусылмас тілек – «Алдым көрейкесті ұміт бар. Бір адамның бүкіл ғұмыры шалақ өленнің тар қауызына толығымен елініп кеткен. Ал айтар ойы сом дастанға жүк болғандай. Бұны шеберліктен басқа неге телірсіз?!

Қысқа да нұсқа бұл өлендер Жәркен Бөдешұлының соңғы жылдары жасаған соны серпілісінің толыққанды мысалы бола алады. Шенберді бұзып, шырқау биікке ұмтылған ақынның қарым-қабілетін ғана емес, бағыт-бағдарын да айқын аңғартқандай.

Межелеуімізше, бет – түзу, мақсат – анық. Ал, өнер дүниесіндегі жаңа нәрседі қаншалық берсен, соншалық түрленіп, құлпыра түсетіні, сырт көзден гөрі, ізденіс иесінің өзіне анағұрлым мағлұм болса керек. Олай болса, болашақтағы бұдан да үлкен табысыңызға тілектес іні ретінде «Жолың болсын, жолсызға із салған жортуылшы» демекпін.

СЫЙМАҒАН ШАЙЫР

(Ақынның жырғы жайында үзік ой)

БІР ҮЗІК

ЖӘРКЕННІҢ
КӨЛІГІ
ҚАЙДА?!

(Ертеректегі сұхбаттан)

Ақын Жәркен БӨДЕШҰЛЫ:

– Мүшәйраларға анда-санда ғана қатысамын. Ол өзі мынандай нәрсе...

Шынын айтқанда, мүшәйраға қай бір жетіскендігіңнен қатысасың? Қалтаң қалың, жағдайың жақсы болып тұрса нең бар онда... Жалпы, сананы тұрмыс билейтіні рас қой. Он күн болса да қу тіршіліктің ділгірлігінен, тұрмыс жағынан алаңдамай тыныш жүрсең деп қатысасың ғой оған. Кейде тақырып тұрады, жайың дайын болып тұрады. Құдайдың өзі береді шабытты. Сондайда қатысасың. Кейде ойдан туады. Екі түрлі нәрсе бұл өзі. Өзім аса көп қатысқан жоқпын. Абайға, Жамбыл тойына, Қаныш Сәтбаевқа... Нәзір Төреқұловқа арналған мүшәйраларға қатыстымын... Енді тоқтамақ ойым бар. Байып кетпесем де. Жалмаңдай берудің қажеті жоқ қой деп ойлаймын. Иштей қынжылтқан жайттар да кездесті мүшәйрада... Мысалы, Сәтбаевтың жүз жылдығына арналған мерейтойда бас бәйгені жеңіп алғанмын ғой. Бірақ соған тігілген автокөлікті бермеді маған. Еселу-еки сағаттың ішінде шешілді, анду-мынау деді, ақырында су аяғы құрдым қылды. Машина сонымен жоқ болып кетті. Орнына алтыс мың теңге ақша берді. Бұйырмай кеткен көлікті қуынып ешкімнен талап та ете алмадым. Кімге өтсін сөзім.

Жалпы, «мүшәйра» деген дейіңіз тасы немесе картаның ойыны секілді нәрсе ме деп қалдым. Бірақ соған жалмаңдап көп қатысады, бәлен-түген деген өте

бір жағымсыз сөз. Қайта мынандай қиын кезеңде дүбірлі әдеби іс-шараларға үн қосып отырудың өзі, біле-білсең ерлік қой...

Мынандай жағдайда сіз екеуіміздің қалтамызда не бар қазір мәселені? Сізге бірер саптыаяқ сыра әнеруге шамам бар шығар, бірақ «тістемесі» болмайды оның... Ақындардың мүшәйраға амалсыздан қатысатыны содан. Одан соң елдің бәрі мініп жатқан мәшинені менің де балаларым мінсе деген ниет болды менде. Болмай қалды ғой анандай болып... Өзім тағдырға байланысты көбірек жортып жүрдім де кешірек үйленіп едім. Балаларым жас. Құлақтары енді-енді ғана қақынып келеді. Ойламай ма олар да «ақындар бәйгеге түсіп неге мінбейді» деп... Әртүрлі әңгімелер болады. Қатысмайсың, папа, бірдеңе алып қаларсың дегендей...

Халық көбінесе ақынның жан азабына мән бермейді, анда-санда мүшәйраларда жүлде алсаң ғана «ойбой, мынау кетіпті ғой шырқап!» деп сөз қылады...

Құтөлеу МҰҚАШ.
03.05.2004.

ЕСТЕЛІК

КӨКЖАЛДЫҢ
ҚАРТАЙҒАН
СӘТІН КӨРДІМ...

Арқалы ақын Жәркен Бөдеш көкемізді өткен туған күнімен құттықтап барып қайттым. Жетпіс үш жасқа келген кәрі тарлан қауқылдай қарсы алып, жұмыс бөлмесіне бастап кірді. «Мынау әкемің, мынау арғы дүниеге кеткен ұлымың портреті» деп, кітап сөресінің оң жақ шетіндегі оңаша бұрыштар, биіктер тектесі екеуін де сағындым-ей» дейді қабағына сәл бұлт үйіріліп. Содан соң немересі Абылайдың суретін көрсетіп, «Біздің үйдің тентегі ғой, оны да сағындым, кеңсірігім ашиды, көрмеселі көп болды...» деп, ұзақ үнсіз отырды.

Сөредегі кітаптан өте ретсіз жайғасыпты. Үстелде Абай, Мағжан, «Балалар сөзі», тағы басқа авторлар шығармалары әр жерге орналасқан. Төте жазумен шыққан

«Бетховен» кітабын оқып жүрген сыңайлы. «Бұл неменің де көрмегені жоқ екен ғой...» деді сәл үнсіздіктен соң шағын кітапты нұсқап. «Ван Гок деген суретші туралы бір мақала оқыдым, мен секілді екен пақырың» деп қойды тағы бірде. Осы сөзін айттып алып, ырзалықпен күлген кейіп танытты.

Әңгімеміз әртарапты, шашыраңқы шықты. «Жер мәселесі не болды?» деп сұрап алып, «білем ғой, айтпай-ақ қой...» деді тағы өзі.

«Билік... Тақ дегенің магнит секілді, негізі. Өлген соң ғана тақ туралы ұмытамыз. Бәріміздің де көздеген тағымыз бар. Оған жеткендер оған жетпегендерге қарағанда деп кеңкілдеп, көзінен шайқан жасты қос қолымен сытыра отырып күлді.

«Енді маған сыйлықтың керегі жоқ. Апаңның жұмысы бар. Күнделікті тамағым тоқ, киімім бүтін. Бір бақытым – сарай-шыл болмадым. Бір қасіретім – сарайшылдарға қараған кездерім болды...».

«Ешкім іздемейді. Маралтай алыстап кетті. Олар артына қарамайды ғой енді... Әмірхан жақсы еді. Астыға келіп тұратын. Қазір түсем дейтінмін...» деп жабырқау ғана айта кетті.

«Саусақпен санарлықтай күн қалды деуші еді үлкендер. Рас екен. Маңайымдағыларды түгендеймін, шетінен кетіп жатыр. Аз қалдық қой...».

Осы сөзді айтты да, саусақтарын санай бастағанда, зарем ұшты. «Көке, қайтесіз...» дедім әзер.

Батконға шығып шылым тұтқылдары бір шелек боп үйіліп қалыпты...

Мені шығарып салып тұрып: «Жиі келіп тұрыңдаршы...» деп, соңымнан қарап ұзақ тұрды.

Көкжалдың қартайғанын алғаш көргендей, беймаза күй кешіп отырмын...

Тоқтарәлі ТАҢЖАРЫҚ,
16.05.2016.

Серік НҰҒЫМАН,
жазушы

ҮШ, БЕС, ЖЕТІ...

Жапон философиясында, жалпы Күншығыс елінің мәдениетінде 3, 5, 7, 9, 13, 60 сияқты сандар адам өміріндегі өтпелі кезеңдер саналады. «Нанацумаэвакамино-учи» (Жеті жасқа дейін Құдайдың қарауында) дейді жапондар. Яғни, жетіге толғанша баланың өмірі өте қауіпті жағдайда болады деп есептейді. Бала жетіге келгенде адамдар қоғамына еніп, жеті жылдық қиын кезеңнен аман-есен өткені үшін ата-анасы шинто ғибадатханасына барып, ғұрыптық рәсімдерді атқаруға міндетті.

Жапондар үшін шыр етіп дүниеге келгеннен бастап жеті жасқа дейінгі кезеңнің өте маңызды болуына ертедегі мына бір оқиға әсер еткен көрінеді. Бағзы бір заманда босанайын

безендірілген күйі наурыздың үшінен кейін де тұра беретін болса сол үйдің қызының тұрмысқа шығуы кешеуілдейді деп есептейді.

Ұлдар мерекесінің мамырдың бесіне белгіленуі тегін емес. Ықылым заманда жылдың бесінші айы өте қауіпті мезгіл боп саналған екен. Ал мамырдың бесінде туған бала отбасы үшін жұт деген түсінік болған. Содан байырғы Шығыс халқы бұл күні шйобудзакэ (ирис гүлі қосылған сакэ) ішеді екен. Себебі ирестің хош иісі шыққанды деген наным бар. Жапондар иресті емдік өсімдік ретінде пайдаланатыны сондықтан.

Бұл күні де хинамацури сияқты белгіленген орынға самурайдың жабықтары мен қару-жарағы қойылады. Ер бала ел қорғаны болатындай қайратты болып өссін деген

АДАМ ЖАСЫНА ҚАТЫСТЫ ЖАПОН МИФТЕРІ мен АҢЫЗДАРЫ

деп отырған әйелдің күйеуіне ақ сақалды қария аян беріпті. «Әйелің аман-есен босанды, бірақ балаң жетіге толғанда төбесіне найзағай түседі» дейді. «Баланы аман алып калудың амалы бар ма?» деп сұрапты зәресі ұшқан кісі. Қария айтыпты: «Жыл сайын балаңның тауған күнінде ескі кезеңде менге ағызып жібер». Есі шыққан әлгі кісі жыл сайын суға қуыршақ тастап жүріпті. Ұл жетіге толатын күні күн бұлттанып, ауарайы өзгеріп сала беріпті. Үрей билеген әке баласын баққа апарып отырғызып, үстіне түбі тереңдеу леген жауыпты. «Найзағай легенді тесіп өте алмас» деп ойлапты әкесі.

Бала отырған бақтың ар жағындағы қырдан асқанда ауыл халқы көктемгі дәстүрлі мерекені тойлап жатқан болатын. Бір кезде даңғараның даусы естіліп, жұрт биге көшкенде, леген астындағы баланың шыдамы таусылады. Әкесінің «орныннан тұрушы болма» дегенін ұмытқан ол легенді жерге төңкере салып думанды қыр астына жүгіре жөнеледі. Сол сәтте күн күркіреп, найзағай шартылдайды. Үйде ұлының амандығын тілеп отырған кісі бақшасынан бір нәрсенің жарқ еткенін байқайды. Барса найзағай дәл легеннің үстіне түсіп, сынығы да қалмапты. Сөйтіп, думанды топқа қосылып кеткен бала аман қалған екен.

Ежелгі Хэйан дәуірінде болған осы оқиға «шичигосан» (жеті, бес, үш) деп аталатын циклды ғұрыптық дәстүрге негіз болған.

Қыз бала үшке, жетіге, ал ер бала үшке, беске толған жылдың қараша айының ортасында үлкендер балаға арнайы кимоно кигізіп, шинтоистік ғибадатханаға апарды. Баланың қолына ғұрыптық мәні бар сурет таңбаланған «Мың жас» деп аталатын жалауша ұстатады. Бұл баланың өмірі ұзақ болсын, мың жасасын деген тілеуден туған символ.

Жапондар шичигосан рәсімін жылдың басқа кезінде емес, қарашаның ортасында жасауының тарихи негізі бар. Күншығыс тарихындағы ұлы қолбасшы, елді біріктірген көсем Токугава Иэясудың төртінші ұлы Токумацу туғаннан дімкәс болыпты. Токумацу қарашаның он бесінде беске толғанда Токугава Иэясу баласына

Қоғамдық-саяси және әлеуметтік-демографиялық даму мәселелері сөз болса, бір сәт сонау Алаш арыстарының арманы еске түспей қалмайды. Олардың дербес Қазақ мемлекетін құру мүддесі бағытында өзге мемлекеттердің іс-тәжірибесін жіті зерттегені ойға оралады. Мәселен, олар Швейцария мен Данияның ауыл шаруашылығы саласын, Германияның озық өндіріс пен медицинасын, Гердманияның келе, тұтастай ұлттық жаңғыру бағытында Жапон еліне үлгі алуға тоқтаған екен. Өйткені, бұлардың экономикалық және рухани серпілісі қазаққа қай жағынан болсын мейлінше орайласатынын зерделеген. Кейінірек жазалаушы органдардың ұлт серкелері Ахмет Байтұрсынов, Әлихан Бөкейханов, Міржақып Дулатовты «жапон тыңшысы» деп айыптауында осындай негіз жатқан сияқтанады.

Қарап отырсақ, расында да, Қазақ пен Жапон елдерінің өмір салтында ұқсас жәйттер көп. Мысалы, бізде киелі делінетін «жеті», «тоғыз» сандары сонау күншығыс елінде қасиетті деп саналатын көрінеді.

Жуырда Алматыдағы М.Әуезов мұражай-үйінде ЮНЕСКО және ИСЕСКО істері жөніндегі ҚР Ұлттық Комиссиясының қолдауымен ҚР Материалдық емес мәдени мұраны қорғау жөніндегі Ұлттық комитеті, М.Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институты және «Ғылым ордасы» Орталық ғылыми кітапханасы ұйымдастырған «Ежелгі түркі күнтізбесі және оның Орталық Азия халықтары дүниетанымындағы көрінісі» деп аталатын халықаралық жиында осындай жәйттер талқыланды. Біздің авторымыздың зерттеуі де екі ел арасындағы сондай байланысқа негізделеді.

тілектен туған, шаманизм дәуірінен басталған, шинтоистік сипатқа ие бұл мереке ұлттық тарих пен дәстүр-салт нышандарын камтиды.

БЕСІНШІ АЙДЫҢ БЕСІНШІ ЖҰЛДЫЗЫ

Қуыршақтар сэкку (көктем мезгіліндегі мереке) кезінде символдық максаттарда пайдаланылады. Ғұрыптық функция атқаратын Нагашибина деген қуыршақтарды ерте замандарда қағаздан және шүберектен жасап, балалардың амандығы үшін өзенге ағызып. Бұл ғұрыптың тарихы Кюсю аймағындағы аңызда айшықталған:

Баяғыда бір жігіт сауда жасап ауылдарды аралап келеді. Жігіттің әйелінің айы-күні жақындап қалған еді. Саудагер жолда келе жатып, Канносамаға (Буддаға) әйелінің аман-есен босануы үшін сиынумен болды. Кенет Батыстан бұлт қаптап, аспан түнеріп, қараңғылық басты да нәсер төкті. Жігіт аядай жерден алып криптомерия ағашын көрді. Ол ағаштың қуысын паналады. Келіншегі үшін Канносамаға жалбарынумен болды. Бір кезде ол қалғып кетті. Кенет жоғарыдан дауыстар естілді:

— Туды ма?

— Ұл туды.

— Баланың тағдыры қалай болмақ?

— Өкініштісі, ол баланың жанын өзен перісі алады. Тоғыз жас аса қатерлі. Қауіптен құтқарудың бір-ақ жолы бар. Бесінші айдың бесінші жұлдызында сол балаға қуыршақ жасап, омико (қасиетті сакэ) мен данго (тәтті тоқаш) әзірлеу керек. Қуыршақты өзенге ағызып жіберіп, омико мен дангоны ғибадатханаға апару қажет.

Таң атқанда жаңбыр толастады. «Канносама (Будда) аян берді» деп ойлаған жігіт асығыс үйіне қайтты.

Адам жыл сайын бесінші айдың бесі күні ғұрыптық шараларды үздіксіз атқаруының арқасында баласы тоғыз жастан асып, онға толды. Кейін бүкіл Жапонияда ер балаларға арнап, тангоносэккуді осылайша атап өту дәстүрге айналды. Екінші дүниежүзілік соғысқа дейін Тангоносэккуді «Ұлдар күні» деп атаған. 1948 жылдан бері «Ұлттық мереке» саналатын Тангоносэкку балалар күні ретінде де белгілі.

денсаулық тілеп арнайы рәсімдер жасапты. Содан бастап жапон халқы қарашаның он бесінде балдырғандардың амандығы үшін жанын сала жалбарынады.

Қыз бала жетіге келгенде арнайы тігілген кимоно киеді де, белі тұңғыш рет оби аталатын жалпақ белдікпен таңылады.

Үшінші айдың үшінші жұлдызында жапондар бүлдіршін қыздардың әдемі боп өсуін, болашақта бақытты болуын тілейді.

Жоғарыда келтірілген көне аңызда баяндалғандай, хинамацури де қуыршақпен байланысты ғұрыптық мереке. Хина — «қуыршақ», мацури — «мереке» дегенді білдіреді. Бұл мерекенің терең мәнін «шабалды мерекесі» деген екінші атауынан да білеміз. Күншығыс халқының танымында момо (шабалды) толымдылық пен шексіз өмірдің символы. Будда философиясында шабалдының

гүлі қаскөй күштер мен мың бір пәлені аластау қуатына ие деген сенім бар. Діни маңызы бар осы момоносэкку күніне арнап қыз өсіріп отырған әр отбасы үйдегі арнайы орынға наурыз туғанға дейін ежелгі ханзадалар мен ханшайымдар, самурайлар үлгісіндегі ұлттық қуыршақтарды қою керек.

Қуыршақ мейрамының тереңіне көз жіберсек, ежелгі Шығыста үшінші айдың үшінші жұлдызы кірден айығу, пәлежаладан аластау күні деп есептелген. Хинамацури күні өткен соң қуыршақтарды жинап тығып қояды да, келесі жылы наурыз турарда қайта шығарады. Қуыршақтар

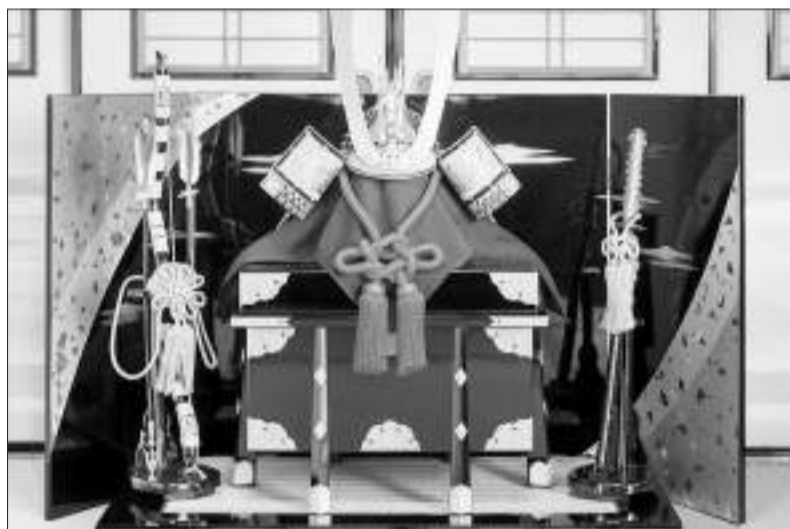
ОН ҮШ ПЕН ЖЕТІ

Жапонияның Шикоку аймағында он үш пен жеті сандары туралы мынандай миф сақталған.

Ертеде Ичируо, Джируо, Сабуроу деген үш ағайынды болыпты. Үлкені он үште, ортаншысы жетіде, кішісі үште екен. Аштық жылында әкесі дүниеден озып, жалғыз шешесі бар екен үшеуінің. Жесір әйел көрші ауылға егістікке жұмыс істеуге бекініпті. Ол таңертең үйден шығарда балаларына «Мочи (күріш күлше) әкелемін» деп кетеді. Бірақ балалардың анасы кеш батқанда да оралмайды. Бір кезде түннің бір уағы болғанда есікті жалмауыз кемпір тықылдатыпты. Ол жолда әйелді өлтіріп, кимоносын киіп алған еді. «Сендердің шешелерің» деп, балаларды алдайды.

Джируо есікті ашқанда жалмауыз кіріп келеді де, кішкентай Сабуроуды жеп қояды. Ичируо мен Джируо қашып шығып түнгі жолмен беті ауған жакка жүгіреді.

Дөңгелек ай түнгі жолды жарық қып тұр еді. Екі жетім күмістей жылтыраған көлшікке кездеседі. Сол кезде арттарынан жалмауыз да қуып жеткен еді. Ичируо мен Джируо биік ағашқа өрмелейді. Жалмауыз да ағашқа өрмелей бастайды.

Есі шыққан Ичируо «О, Ай, құтқара гөр бізді!» деп, аспанға қарап жалбарынады.

— О, Аспан иесі, алтын арқан түсіре гөр!

Сол кезде дөңгелек Айдан алтын арқан түседі. Екі бала арқаннан ұстап шоққан көтеріледі. Ағаш басына шыққан мыстан балалардың сөзін қайталап, Айдан арқан сұрайды. Оған шіріген жіп түсірілді. Мыстан жіпке жармасқанмен, орта жолдан үзіліп кетіп, жалмауыздың денесі беске бөлініп, қарақұмық егістігіне шашылып түсті. Оның қаны шашырағандықтан, қарақұмықтың (қарақұмық это гречка) сабағы содан бері қызық түсі деседі.

Алтын арқанмен аспанға көтерілген Ичируо мен Джируо Айдың құшағына еніпті. Ай жарық түнде аспанға қарасаңыз, Ай бетінен екі баланың көлеңкесі көрінеді. Ичируо он үшінде, ал Джируо жеті жасында Айға барған кезден бері жапон елі 13 пен 7 сандарын жырға қосатын болыпты.

МӘҢГІЛІК
ӨМІР ТУРАЛЫ

Жапон танымында тирилік иелері өлмейді, қайта туылады. Бұл идея тек жапон фольклорында ғана емес, қазіргі Күншығыс елінің әдебиетіндегі туындыларда көрініс тапқан. Мысалы, Йоко Сано атты жазушының «Хякуманкайикитанэко» (Миллион рет өмір сүрген мысық) деп аталатын суретті кітабы жас оқырмандар арасында кең танымал. Кітапта өлген мысықтың талай рет қайта туылып, өмірін жалғаны туралы жазылған.

Жапон философиясында адамзаттың мәңгі өмірін жанды сумен байланыстырады. Ол туралы көптеген мифтер мен ертегілер сақталған. Мысалы, Окинава префектурасында мынандай фольклорлық шығарма бар.

Ертеде адамзат кәрілік, өлім дегенді білмейтін әлемде бақытты өмір сүріпті. Өйткені, Аспан Пірінің өмірімен қаратамақ шымшық жыл сайын жанды су тасиды екен. Ол Аспанның қасиетті құсы саналыпты. Бір жылы қаратамақ шымшық Аспаннан өлмес суды әкелгенде жер бетінде жыл басы еді. Адамдар жана жыл мерекесін тойлап жатқан. Қаратамақ шымшық ұзақ жолдан шаршаған соң сарусубэриноки деген ағашқа қонақтап тыныстамақ болды. Бұтақта отырған ол ұйықтап кетті. Осы кезде жер бетіндегі құстар жиналды.

Қаратамақ шымшықты бұрыннан қызғанып жүретін торғай, қараторғай, тоқылдақ сияқты құстар оған шүйлікті. Олар жанды суды төгіп тастады. Сол кезде ағаштың түбінде бір жылан жатқан. Жанды су жыланға төгілді. Жылан қабығын түлетіп жасай беретіні содан екен.

Содан бері адам баласы қартайып, о дүниеге аттанатын болыпты. Сарусубэриноки ағашы

қураса да қайтадан өсіп, үнемі жасыл боп тұратын себебі жанды су шашырағандықтан болған іс екен.

Жанды судан айырылған қаратамақ шымшық Аспанға қайта алмай шырылдап, жер бетін айнала ұшып жүретін болды. Құйрығын бірлесіп көтерсе, бірісе түсіріп, шырылдайтын себебі Аспанға қайтқысы келгендіктен екен.

АЛПЫС ЖАС –
ЖАҢА ӨМІРДІҢ БАСТАУЫ

«Адам алпысқа толғанда қайтадан сәбилік кезең басталады» дейді жапондар. Бұл халықтың түсінігінде 12 жылдық бес хықлден өтіп, алпысқа жеткенде адамның болмысында жанару процесі жүреді екен. Жапондар алпысқа толған адамға ерекше құрмет көрсетеді. Мерейтой иесіне немерелері

сәбилік шақтың символы болып табылатын қызыл кеудеше мен бас киім сыйлайды. Бұндай дәстүрлі сыйлықты әріптестері де жасау керек. Ақсақал жетпіске толғанда және жетпіс жетіге келгенде немерелердің сыйлығы көкшіл күртеше мен дәл сондай түсті бас киімге ауысады. Қария 80, 88, 90-ға келгенде сары түсті, ал 99 жасында ақ түсті сыйлық алады. Жапонияның Денсаулық, Еңбек және Әл-ауқат министрлігінің мәліметі бойынша, жасы жүзге толған қариялардың саны бүгінде 90 мыңнан асты.

Шарафат ЖЫЛҚЫБАЕВА,
Жапония Фольклористер
ассоциациясы,
Евразия Жазушылар
одағының мүшесі

BILIM

ТИІМДІ ЖҮЙЕ
ОҚУЛЫҚҚА ЕНГІЗІЛСЕ ДЕГЕН НИЕТТЕМІЗ

Еліміздегі білім беру саласының дамуына лайықты үлес қосып келе жатқан жүйенің бірі – «Сатылай Кешенді Оқыту» технологиясы. Алаш зиялыларының педагогикалық ой-тұжырымдарына сүйенген бұл технология бойынша атқарылып жатқан жұмыстарды оқырман назарына ұсынуды жөн санадық.

Бұдан бір ғасыр бұрын ұлт ұстазы, тіл жанашыры, лингвист-ғалым Ахмет Байтұрсынұлының қазақ тілінің өзіне тән табиғи дыбыстық жүйесін, сөзжасам, сөз табы, сөйлем мүшелері деген атауларының негізін қалаған еңбегі кейінгі буын ұрпақтың баршасына таныс. Ұлттық тілдің табиғи бояуын солғындатпай, тілдің грамматикалық жүйесін қалыптастырған ұлы ұстаздың тіл біліміндегі ұшан-теңіз еңбегі өзінің өміршеңдігін дәлелдеп келе жатыр. Осынау үлкен даңғыл жолға айналдырып, қазақ тілінің стильдік жүйесі мен грамматикасын, ғылыми негізін, тіл тазалығын сақтап қалудың негізгі тірегі болар технология – «Сатылай Кешенді Оқыту» технологиясы деп айтуға толық негіз бар. Бүгінде республикамыздың түпкіртүкпірінде, тіпті алыс-жақын шет елдердегі білім ошақтарында бейресми болса да (тіл жанашырларының қызығушылық танытуымен) қолданысқа еніп, күннен-күнге қанатын кеңге жайған аталмыш технологияның авторы – педагогика ғылымының докторы, профессор, Ресей Жаратылыстану ғылымдар академиясының корреспондент-мүшесі, ҚР Кіші Ғылым академиясының вице-президенті, Алматы облысы Райымбек ауданының «Құрметті азаматы», Ы.Алтынсарин төсбелгісінің иегері Нұрша Оразақынова. Нұрша Алжанбайқызы – өзбек жолының отыз жылын табан аудармастан, осы технологияның дамуына, кеңінен қанат жайып, өрістеуіне өлшеусіз еңбек еткен, ұлылар ісін жалғастырған тіл жанашыры, ұстаз-ғалым.

Енді бәр сәт осы кісінің пікіріне ден қоялық:

– Мен де осы технологияның

бір тетігін сонау 2000-шы жылдардың басында сыртқы мұқабасында қоғам қайраткері Д.А.Қонаевтың суреті бар «Қазақ тілі мен әдебиеті» журналында жарияланған тіл дыбыстарына математикалық тәсілмен мінездеме беру әдісін үйренуден бастадым. Балаларға үйрете жүріп, өзім де машықтандым. Осылайша журналдың әрбір санында жарияланатын оқыту технологиясына деген қызығушылық артты. Бір жақсысы, ол кездегі оқулықтарда жүйе болатын. Қазақ тілінің фонетикасы, лексикасы, грамматикасы белгілі бір реттілікпен қойылған соң, тілдік талдауды үйрету аса қиынға соқпайтын. Осылайша 2010 жылы Алматы қаласында өткен «Сатылай кешенді оқыту» технологиясының алғашқы форумына қатысу бақыты бұйырып, 8 сынып оқушыларынан құралған «Жігер» командасымен 2-орынды иелендік. Ал 2011 жылы Тараз қаласында болған «Сатылай кешенді оқыту» технологиясы бойынша командалық олимпиадаға біздің мектеп-гимназиядан 2 команда қатысты. Оның бірі мектеп-гимназияның қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі, білікті ұстаз Гүлбаршын Дәуленбаева жетекшілік жасаған «Жас толқын» тобы 2011 жылы Тараз қаласында Қазақстан Республикасы Кіші Ғылым академиясы ұйымдастырған «Үздіксіз білім беру моделі арқылы мұғалім құзиреттілігін қалыптастырудағы «Сатылай кешенді талдау» технологиясының ролі» атты республикалық форумда үздік білім нәтижесін танытқаны үшін ІІ дәрежелі дипломмен марапатталса, 2012 жылы осы команда Абай атындағы Қазақ Ұлттық Университеті мен Қазақстан Республикасы Кіші Ғылым академиясының ұйымдастыруымен өткен «Н.А.Оразақынованың «Сатылай кешенді талдау технологиясы-әлемдік білім беру аясына ерудің мүмкіндігі» тақырыбындағы республикалық форумында тағы да топ жарып жүзделі ІІ орынды иеленді. Ал Астана қаласында 2013 жылы өткен «Білім алушылардың функционалдық сауаттылығын жүзеге асырудағы «Сатылай кешенді талдау» технологиясының тиімділігі

тақырыбындағы республикалық төртінші форум аяғында өткен «Тілім менің – тірлігімнің айғағы» атты республикалық олимпиаданың нәтижесі бойынша «Жас толқын» тобы «Бас жүздеге» ие болды. Аталмыш технологияның қыр-сырын тек оқушыларымыз ғана үйреніп қоймай, әр жыл сайын болған республикалық форумға мектеп-гимназиямыздың мақтаншы болған білікті ұстаздарымыз Б.Сермағанбетова, С.Құдайбергенова, Г.Дәуленбаева, Ж.Құрманалиева, Г.Есенбаева, Г.Тайлақовалар республика ұстаздарымен өз тәжірибелерін бөлісіп қайтты. Содан бері біршама жылдың жүзі болды, оқыту жүйесінде де, оқулықта да айтарлықтай өзгерістер болды. Дегенмен мен еңбек ететін білім ордасындағы тіл мамандары осы технологияны меңгеруден, сол арқылы өскелең ұрпаққа тіл тазалығын сақтауға, тіл жүйесін, сөз сөйлем құрылысын жүйелі талдай алуға үйретуден әсте жаңылған жоқ. Бұл төл технологияның өміршеңдігін, уақыт өткен сайын қолдану аясының кеңейе түсетіндігінің айқын дәлелі болмақ. Әсіресе, дәл қазіргі таңда Қазақ тілінің жүйесін жоғалтқан оқулықтарындағы олқылықтың орнын толтыруда осы технологияның маңызы зор.

Нұрша Оразақыновамен бұдан он үш-он төрт жыл бұрын жүзбе-жүз дидарлассак, жуырда ұстаз-ғалымның онлайн форматта жүргізген «Сатылай кешенді оқыту технологиясын қазақ тілі пәні бойынша мектеп тәжірибесіне енгізудің тиімділігі» тақырыбындағы дәріс-сабағына қатыстық. Тіл білімінің әр саласы бойынша ғылыми негізделген, бұрынғыдан да біршама толықтырулар жасалған тілдік талдаудың жана, тың үлгісімен қайта таныстық. Сөйткіс те, «осы технология мектеп оқулығына енсе ғой...» деген іштей арман жетегінде тарқастық...

А.АҚБЕРЕНОВА,
Арал қаласы Ұ.Қараманов
атындағы №262 мектеп-
гимназияның қазақ тілі мен
әдебиеті пәнінің мұғалімі
Қызылорда облысы

кипящей воды).

В основе созвучного «кубан» (имя собственное, название реки, местности и т.д.) лежит также обозначение сосуда для воды — куб (отсюда рус. куб, кубок, кубышка, кувшин), т.е. куман и кубан — синонимы.

Куман был как бы «сосудом», приносящим живительную влагу для близких и родных. Со своим двойником-сосудом он уходил в загробный мир: «В изголовье по-

к посуде проявилась присущая первобытному сознанию слитность, неразделимость природы, равноценность и взаимозаменяемость ее компонентов.

В древнетюркском языке есть и такая особенность — совпадение форм существительного и глагола: ка — посуда и қа — складывать, кан — хан и кан — насыщаться, наедаться, қап — сосуд, мешок и қап — захватывать, похищать, қазан — котел и қазан — добывать и т.д.

ФЕНОМЕН ДРЕВНЕТЮРКСКОГО СЛОВООБРАЗОВАНИЯ

Словообразование в древнетюркском языке столь оригинально, парадоксально, что сразу выявляет искусственную этимологию, в частности этнонима «куман» (это слово в Европе более известно, чем «кыпчак»).

ФЕНОМЕН ДРЕВНЕТЮРКСКОГО СЛОВООБРАЗОВАНИЯ

Например, что, казалось бы, общего между понятиями «родственник» и «посуда». В древнетюркском же они связаны этимологически: кадаш (родственник, близкий человек) образовано путем присоединения суффикса родства —даш к корню ка- со значением «посуда; сосуд» (получается «едоки из одной посуды», каз. «ыдыстас»). От ка- образовалось карын — «живот, утроба, чрево», от которого произошло карындаш — «единоутробный брат» (каз. «қарындас», младшая сестра (для брата), ист. родственники). Другое слово қап (каб) означает «мешок, сосуд; близкий, кровный родственник; оболочка плодного пузыря».

В этих словах, на первый взгляд — разнородных, проецировались жизненно важные понятия древнего человека: еда — посуда — родственник. Эти понятия были настолько тесно связаны, что сохранились в течение тысячелетий. Как свидетельствует И.Георги, перед отъездом к жениху башкирская невеста обнимала кумысный мешок в родительской юрте, благодарила его, что так долго ее питал, и прикрепляла к нему подарок. В этом обряде проявился не только пережиток родственного отношения к сосуду, но и ритуального поклонения ему (жертвоприношения).

Поэтому не должно вызывать удивления, что куман — сосуд для воды и этнотермин куман имеют общую этимологию от глагола кум — «волноваться» (о воде). От этого слова образованы названия: пенящегося напитка кумуз — «кумыс», река Кума — «бурная», тюркского народа кумык — «кипучий, энергичный».

Производное от него слово «кума» встречается в древнетюркском в сочетании «кума ұр» — драться в сильном возбуждении (ұр — «бить, драться», отсюда — клич «ура»). Это словосочетание трансформировалось в казахском языке в «қумар» — азарт; сильное желание, страсть. От слова «кума» и образовался этноним куман с помощью суффикса —н и означает «полный силы, энергии, возбуждения», «с горячей душой, кипучий» (ср. куман — сосуд для «взволнованной»,

койника стоял серебряный сосуд с тюркской рунической надписью «Могучен» и «Хозяин-владелец» (Олжас Сулейменов. Аз и Я). Куманами называли сильных, энергичных, могучих предводителей, вождей, воинов. Недаром Куман считался одним из героических предков кыпчаков. Своих героев степняки называли Куманами.

«КА» — ПРАРОДИТЕЛЬ ВАЖНЕЙШИХ НОМИНАЦИЙ

Если посмотреть древнетюркский словарь на «ка», то можно увидеть большое количество «важных» слов (кстати, эта особенность отчасти сохранилась и в казахском языке). «Ка» — одно из фундаментальных, первичных понятий, прародитель важнейших номинаций древних тюрков.

От него произведены слова со значением «посуда, емкость»: кача — посуда, кашук — ложка, кабан — блюдо, поднос, катын — сосуд, кувшин, қап-қаб — мешок, сосуд; оболочка плодного пузыря, кабуқ — дупло, кабырчак — склеп, гроб; сундук, қаптан — кафтан и многие др.

Слова со значением «родственник, близкий, люди»: қап, кадаш, карындаш, кан — отец; хан, қаған от қа-қан — верховный правитель, кандас (каз. родственник), канлы (название племени), катун-катын — госпожа, вельможная дама, кадын — тесть, казак и т.д.

Многочисленные названия животных («родственники» или «еда»): кабан — кабан, қапан — тигр, канчық — самка у собак и волков, карынча — муравей, кабун — шмель, каз — гусь, касқыр — волк и др.

В отношении к посуде как к родственнику или божеству и к близким людям, животным как

Совпадение обозначения посуды, титула с определенной глагольной формой является единым смысловым (магическим) компонентом в восприятии и мировоззренческих представлениях древних тюрков.

Слово қап-қаб имеет вариант кып со значением «сосуд, мешок». От қап-қаб-кып и глагола қап — «захватывать; похищать; нападать» с помощью суффикса —чак образовалось қапчак-кыпчак (ср. қапчак — место слияния реки с притоком, место «захвата» воды, водяной «мешок»; Қапчығай-Қапчағай — «тиски», «впадина»).

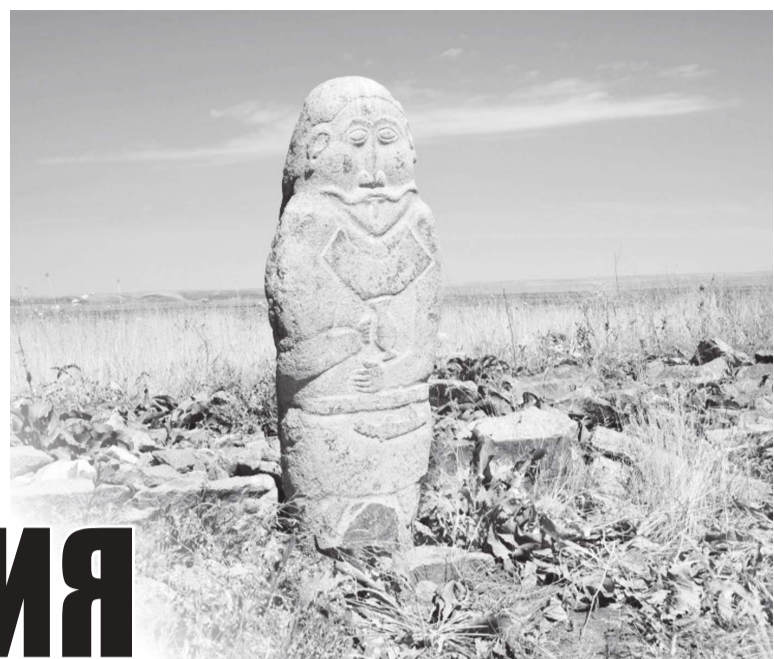
С древнейших времен слову придавали исключительное, часто сакральное значение, которое бы связывала человека и реальность напрямую. Наиболее заметно сакральность слова проявилась в именах, титулах, в религиозных ритуалах, молитвах, заклинаниях, предсказаниях и т.д. Отсюда «говорящие» имена и титулы у тюрков, способные влиять на судьбу человека. С помощью слова могли излечить человека или нанести ему вред.

Как писал Мэнли Палмер Холл в своей энциклопедии символической философии: «Восточные расы хорошо понимают динамику звука. Они знают, что каждое произнесенное слово имеет огромную силу, и оно может создать канал, по которому сила невидимой вселенной может сильнее всего образом повлиять на физическую субстанцию».

Недаром в древних писаниях Бог творит Вселенную с помощью Чисел, Букв и Звуков.

С древнейших времён секретные доктрины жрецов, мировоззренческие представления и знаки были столь тесно соединены между собой, что представляли собой нечто единое и неделимое. Сами графические обозначения звуков речи — буквы — появились из секретных магических знаков древних жрецов, которые были сакральными символами солнца, луны, планет, созвездий, химических элементов и т.д.

Эти знаки, входя во всевозможные комбинации, выражали определенные понятия, которые, будучи правильно поняты, пред-

сказывали будущие события. Возможно, символы представляли и последовательность звуков, связанных с различными природными силами. Т.е. при лингвистических «раскопках» многие слова или выражения могут содержать «тайны мироздания», космическую информацию.

Как любая знаковая система, древние слова, знаки несут закодированную, скрытую информацию и определенным образом влияют не только на состояние языка, но и на «механизм» мышления, стереотип восприятия.

В НАЧАЛЕ БЫЛО СЛОВО

Понятием «ка» пронизан весь погребальный обряд тюрков. Оно лежит в основе их древних религиозных представлений: кабырчак — склеп, гроб, ка, қап, қазан и т.д. — ритуальная посуда, кам — шаман, камла — камлать, камчы — ритуальная плеть, кнут, қаптан, қалпак — ритуальная одежда и т.д.

Над усопшим насыпали большой холм (ср. перевернутый қазан у тюрков означал смерть), наверху каменные изваяния с чашей в руках смотрели на восток, где восходит другая животворящая чаша — Бог Солнца.

Жизнь зарождалась в «ка» — в утробе (каб, карын), она завершалась в нем (кабыр-кабырчак от қап — «плодная оболочка; мешок»), откуда все берет начало и куда все возвращается (ср. каз. кайту — «скончаться», букв. «возвратиться»).

Творение не было случайным и безответственным (ср. ка — складывать, класть вместе, класть по порядку; каз. қала), оно сопровождалось Словом, выразившим некое подобие божественного порядка («в начале было Слово»). Недаром способом номинации создается Вселенная в одном из космогонических мифов саяно-алтайских тюрков.

Слово и обозначаемый им предмет воспринимались древним человеком почти идентично. Имя человека, титул или название посуды, животного рассматривались как материальная и магическая субстанция, без которой немислимо их

существование. Она предполагала и их свободную взаимозаменяемость: обозначение человека как сосуда или животного и наоборот.

В этом была и причина присутствия в имени человека, терминах родства или сословия названий посуды как способности слова воздействовать на людей и окружающий мир, в том числе и на мир духов и божеств. В «ка» проявилась магия слова. Она же теперь позволяет с определенной долей вероятности идентифицировать значения слов.

Исследователями отмечена первостепенная важность у тюрков ритуальной посуды в погребениях и в руках изваяний, избирательность форм сосудов и определенный ареал их распространения. «В инвентаре погребений воплощены философские представления древних» (О.Сулейменов. Аз и Я).

Даже возможна прямая связь между чашей, кувшинчиков каменных изваяний, ритуальной посудой в захоронениях (чашей, кувшином, котелком, мешочком и т.д.) с титулом, сословной, этнической принадлежностью усопшего. Например, қазан был одним из внешних атрибутов власти у половцев. Об этом косвенно свидетельствует и русская летопись, отмечая в виде комплимента, что хан Кончак

может котел на плечах перенести через Сулу. Видимо, у него как предводителя был большой қазан. В погребениях богатых половцев воинов находили қазаны ритуального характера.

Погребальная посуда была прямым олицетворением умершего, его материальным, нетленным двойником. Об этом говорят и надписи на металлических сосудах: «Могучен», «Хозяин-владелец» и т.д.

Великая восточная метафора «Бог создал из праха, глины человека (сосуд) и вдул в него душу» получает словесно-магическое и ритуальное оформление у древних тюрков. Божественная искра — құт (душа, благодать) — посылалась небесным Божеством человеку перед рождением как его двойник и покидала его во время смерти.

МЫ ВЫБИРАЕМ ПРОГРЕСС!

Касым-Жомарт Токаев: Никто вместо нас самих не создаст лучшее будущее

Выступление президента на Национальном курултае в Атырау получилось не менее важным, обстоятельным и обширным, чем ежегодное послание народу. Президент затронул, пожалуй, все самые злободневные вопросы, стоящие перед обществом, и предложил свои здравые рецепты их решения. «Время» выделила основные моменты в его речи.

НЕ ЗАКОПАТЬСЯ БЫ В ПРОШЛОМ

По словам Токаева, чтобы стать развитым государством, недостаточно решения одних только экономических задач. В первую очередь необходимо укрепить единство нации. В этом вопросе, безусловно, важна наша общая история.

— Нам надо честно и беспристрастно смотреть на свою историю и принимать ее такой, какая она есть, — призвал президент. — Надо признать, что иногда мы воспринимаем историю слишком эмоционально. Излишнее копание в прошлом принесет нам больше вреда, чем пользы. Нам нужны сплоченность и солидарность, а не бесплодные разговоры и бесконечные споры.

Коснулся глава государства и новомодных просьб увековечить память того или иного человека, присвоив его имя улицам, населенным пунктам или установив памятник:

— Дошло до того, что за рубежом нашу страну называют «территорией памятников», имея в виду большое количество монументов как далекого исторического прошлого, так и советского периода. Важно сделать акцент на общенациональных ценностях и ключевых понятиях, воплощающих в себе идеалы нашей государственности, таких как Независимость, Республика, Единство. Примером для нас и наших потомков должны быть люди, которые ставят общенациональные интересы выше личных.

ПОТОМКИ ЗОЛОТОЙ ОРДЫ

Особое внимание глава государства уделил вопросу изучения государственного языка. По его словам, казахский уже становится языком бизнеса, техники и науки. Но расширение сферы его применения по-прежнему остается ключевым приоритетом государственной политики. Токаев отметил, что движение к этой цели должно идти не через принуждение, а через просвещение, в том числе через развитие библиотечного дела, издание книг и т. д.

— Для уверенного движения вперед мы должны в полной мере осознать масштаб национальной истории, оберегать и продвигать свое культурное наследие, — подчеркнул Токаев. — Казахстан является прямым преемником кочевой цивилизации Великой степи. Признанной вершиной государственного строительства на огромных просторах Центральной Евразии всегда выступал Улус Джучи, всемирно известный как Золотая Орда. В целом в выстраивании образа нашей страны на международной арене необходимо активнее и шире использовать бренд Золотой Орды. Поэтому для

всестороннего изучения истории и наследия Золотой Орды важна системная деятельность, по моей инициативе создан Институт изучения Улуса Джучи.

Глава государства также сообщил, что сейчас ведется планомерная работа по написанию новой академической истории Казахстана в семи томах, в этой работе задействованы более 250 ученых, в том числе 60 иностранных специалистов.

Он поручил уполномоченным органам совместно с Национальной комиссией начать работу по включению в список Всемирного наследия ЮНЕСКО уникальных природных и исторических объектов Казахстана, в том числе подземных мечетей и памятников наскальной живописи — петроглифов.

При этом президент высказал недовольство деятельностью черных археологов, грабящих ценные памятники, и «дельцов от археологии», которые за огромные деньги дают псевдонаучные заключения строительным фирмам о том, что тот или иной участок земли якобы не имеет историко-археологического значения. Для решения этой проблемы он поручил ужесточить ответственность за незаконные археологические раскопки, а также усилить регулирование в области реставрации объектов историко-культурного наследия. Токаев также призвал активизировать работу по возвращению в Казахстан исторических артефактов из зарубежных музеев.

БЕЗ ФАНАТИЗМА

Серьезно обеспокоен Токаев и появлением в стране большого количества людей, закутаных в черные одеяния:

— Облечение во все черное противоречит мировосприятию нашего народа, является бездумным копированием инородных норм, обусловленных религиозным фанатизмом. Стремление радикально настроенных неоязычников навязать обществу чуждые религиозные идеалы, в том числе в виде архаичной формы одежды, является неприкрытым вызовом нашим традиционным устоям и ценностям. Для сохранения и укрепления духовного суверенитета страны нам нужно ориентироваться на традиционный для большинства тюркских народов, в том числе казахов, суннизм ханафитского толка. В этой связи Токаев поручил

уделить особое внимание изучению и популяризации наследия Ходжи Ахмеда Ясави, в том числе и реставрации специального покрывала — древней реликвии на могиле основоположника тюркского суфизма в Туркестане.

— Казахстан всегда будет толерантен ко всем вероисповеданиям, воззрениям и учениям, которые не подрывают нашей государственности и общественной морали, — отметил Токаев. — Но мы не можем и не будем идти на поводу у тех, кто под влиянием западных и иных

веяний продвигает чуждые для нашей культуры ценности, к тому же идущие вразрез с дуалистической основой мира.

При этом он призвал общество культивировать традиционные семейные ценности, не поддаваясь ни политической конъюнктуре, ни новомодным мировым веяниям.

Особый акцент сделал глава государства на правах женщин, отметив, что дискриминация и угнетение слабого пола в угоду искаженному исламским канонам попросту недопустимы. Точно так же, как и похищение невест — якобы в соответствии с национальными традициями.

— Такое вопиющее мракобесие не поддается никакому оправданию и идет вразрез с идеалами прогрессивного общества, в котором достоинство, права и свободы каждого человека являются абсолютной ценностью, — заявил Токаев.

О НОВОМ ГЕРБЕ

Говоря о национальной идентичности, президент страны отдельно остановился на государственных символах. Президент подчеркнул, что государственный флаг Казахстана стилистически безупречен и, главное, наглядно

отражает уникальность и идеалы нашей страны. То же самое относится и к государственному гимну, емко вобравшему в себя ценности и дух нашего народа.

Однако немало критики звучит в адрес герба республики, который слишком сложен для восприятия, и в нем присутствуют эклектика и признаки советской эпохи.

— В случае общего согласия можно было бы создать специальную комиссию, которая предметно рассмотрит все аспекты, проведет общественные дискуссии. Затем объ-

явить открытый конкурс на лучший эскиз нового государственного герба Казахстана, — предложил Токаев.

ЗАСЛОН ЗЛОВРЕДИТЕЛЬСТВУ

Казахстанцы должны не только избавляться от разрушительных моделей поведения, но и бороться со всеми пороками современности, в первую очередь с торговлей синтетическими наркотиками.

— Только в прошлом году в данной сфере было выявлено свыше 7,5 тысячи преступлений, из незаконного оборота изъята 41 тонна наркотических веществ, — констатировал президент. — Предлагаю максимально усилить ответственность за производство наркотических веществ, приравняв его к самым тяжким преступлениям. Прошу парламент поддержать данную инициативу!

Особое внимание нужно уделить также борьбе с лудоманией. Сегодня, отметил глава государства, постоянными клиентами букмекерских контор и казино являются около 400 тысяч граждан, что равносильно населению крупного города.

— Эта зависимость наносит огромный вред подрастающему

поколению, азартные онлайн-игры превращаются в повседневный досуг детей. Как вы знаете, для борьбы с наркоманией и наркобизнесом был принят комплексный план. Для борьбы с лудоманией правительству следует утвердить аналогичный документ, законодательно ограничив это пагубное пристрастие, — заявил Токаев.

В числе прочих пороков, с которыми следует вести непримиримую борьбу, президент назвал семейно-бытовое насилие, буллинг, агрессию, вандализм и расточительство.

— Только избавившись от всех этих пороков, мы сформируем новое качество нации, выведем страну на новый уровень развития, — подчеркнул глава государства.

ДОСЛОВНО

— Закон должен неукоснительно соблюдаться всеми и везде, в том числе в социальных сетях. Любые антизаконные, деструктивные действия и намеренные провокации будут жестко пресекаться.

— Мы не должны забывать, что являемся потомками кочевников. Сегодня модернизированное кочевничество стало общемировым феноменом и востребованным, общепризнанным стилем жизни.

— Перед нами три пути: деградация, застой и прогресс. И мы выбираем прогресс! Это тернистая дорога, на которой нас ждет много трудностей. Но мы, несмотря ни на что, должны идти только вперед.

— Всем обществом продолжим борьбу против коррупции. Никто вместо нас самих не создаст лучшее будущее для нас и наших потомков.

КАКИЕ ЕЩЕ ЗАДАЧИ ПОСТАВИЛ ПРЕЗИДЕНТ

— Отремонтировать 55 действующих теплоисточников и модернизировать не менее 6,5 тысячи километров инженерных сетей.

— Запустить новую жилищную программу, в том числе для жителей сел и районных центров. При этом для социально уязвимых категорий ставка по займу не должна превышать 7%.

— Реконструировать не менее 12 тысяч км автомобильных дорог.

— Увеличить уровень газификации населенных пунктов и модернизировать не менее 1700 км сетей.

— Последовательно развивать транзитные коридоры, пролегающие по территории нашей страны.

— Создать суперкомпьютер, запустить новый дата-центр и построить волоконно-оптическую линию связи по дну Каспийского моря.

— Не допускать раздутия бюджетов государственных органов.

— Создать условия для появления национальной буржуазии.

— Предпринимателям строить не только мечети, но и новые школы, общежития, больницы, библиотеки, музеи, спортивные комплексы.

— Перестать постоянно смотреть назад, не быть в плену различных исторических обид. «Нация, желающая занять достойное место в мировом сообществе, должна уверенно смотреть вперед, избавившись от истощающих ее потенциал комплексов и предрассудков».

Надежда ШИЛЬМАН

виться от наказания — стыда (ведь себя не обманешь). Посредством ұят формировался и внутренний судья, и понимание того, какие помыслы/поступки приводят к стыду.

Отсюда такая поразительная наивность и честность казаков, открытость, доверие и верность взятому обязательству, которые поражают путешественников. Человек в Степи рос в чистоте помыслов (честен, прежде всего, перед собой), а не под угрозой наказания (ему с детства объясняли, что, преступив некие нормы, он не сможет оставаться прежним, потому что ұят — это то, что разрушает человека изнутри, и это страшнее, чем физическое наказание).

При этом внушение человеку

тие, сдерживали детей чрезмерно скромным воспитанием, не позволяли выделяться из окружения и пр. В этой связи следует возразить, что казаки всегда поддерживали людей с выдающимися способностями и характером, а также ценили проявление смелости, правдолюбия, честолюбивых амбиций, творческих порывов, отсюда восхваление батыров, палуанов, акынов и др.

Неслучайно в Степи любили баловали, преодолевали сотни километров, чтобы увидеть, зазывали в гости, одаривали талантливых людей. При рождении ребенка старики выискивали у него некие особые знаки исключительности, одаренности, подчеркивали их в имени, а родные заботились о развитии заложенных в ребенке талантов.

Что касается эпатажного поведения и увлечения внешними (часто довольно вызывающими) атрибутами, то достаточно упомянуть казахских сері — поэтов, музыкантов, шутников, любителей розыгрышей (которые порой заканчивались весьма плачевно и скандально!). Это были своего рода эстеты и законодатели моды в исполнительском мастерстве, одежде и аксессуарах, музыкальной культуре, этикете ухаживания и т.д. Перефразируя Пушкина: «Быть можно доблестным батыром, и в волос жемчуга вплетать» (достаточно вспомнить Наурызбая, братишку Кенесары-хана).

Поэтому довольно сомнительно звучит утверждение, что родительское «Ұят болады» кому-то помешало проявлять себя более активно, быть более раскрепощенным, дерзким и т.д. «Ұят болады» здесь не при чем.

Коротко скажу о том, что я вижу в стремлении родителей «придержать» детей, не позволять им «выделяться» горькую (возможно, вынужденную) реакцию на репрессивную политику по отношению к казахам. В 30-ые годы и позже репрессиям подвергались именно те, кто выступал, возмущался, так сказать, «высовывался», был «слишком умным». Не поэтому ли трактовка «Ұят болады» как системы запретов свойственна именно тем, кто рос в 60-80-ые годы, т.е. чьи родители были научены горьким опытом именно «не высовываться», «не умничать».

Сегодня, увы, ему вновь пытаются приписать несвойственную ему негативную коннотацию и превратить в шит сомнительных поборников «чистоты нравов», наделяя эту дефиницию вульгарной интерпретацией и искажая (подмена) его семантику до прямо противоположной — от «стыда/совести» к «лицемерию, двуличию».

Когда родители или старики говорят «Ұят болады», они имеют в виду некий кодекс чести, складывающийся из многих составляющих: от этикета, речи, серьезных поступков до выбора жизненного пути, отношения к людям, жизни и миру. Они вкладывают в это выражение непростое запрета, сколько предупреждения, предостережения, напоминания о том, что может иметь разрушительные для человека последствия.

Преступивший ұят должен нести наказание. В недавнем резонансном случае на «Хабаре» — это муж-абыззер. Его вину пытаются переложить на плечи жены. Так происходит деморализация нации.

КАК ИСКАЖАЮТ И УНИЧТОЖАЮТ НРАВСТВЕННО-ФИЛОСОФСКИЙ ИМПЕРАТИВ НАРОДА — ҰЯТ

Часто вульгарно или ошибочно истолкованное понятие ұят или наполнение его сарказмом, сниженной оценкой, даже ostracismом приводят к искажению его смысла, порой до противоположного. Не только поверхностное, но и узкое толкование низводят понятие ұят до банального порицания, обвинения, которыми подменяют изначальную его семантику как предупреждение, призыв задуматься над поступком и его последствиями, а также как предостережение, напоминание о том, какое разрушительное воздействие на человека может иметь переживание стыда, само чувство (ощущение) ұята.

Теперь понятие ұят стали использовать для того, чтобы заставить женщину вернуться к мужу, который ее избивает. Мол, надо вернуться, иначе «Ұят болады». А избивать женщину не ұят? Этот мужчина уже совершил ұят и пусть живет с этим как обесчещенный, как изгой, не требуя возвращения жены. Такое возвращение жены к мужу-абыззеру пытался объяснить традицией. Что за тупость? Чьи традиции?

В Степи этот абыззер уже получил бы наказание от братьев жены, а его семья лишилась бы поддержки ее рода. Всегда в социальных отношениях существовало противодействие против беззакония, насилия. А сегодня журналисты «Хабара» пытаются выступить защитниками абыззера. Почему полиция не наказывает его за насилие?

ПОДМЕНА ПОНЯТИЙ, ИЛИ ҰЯТ КАК ОН ЕСТЬ

Каждый народ имеет ряд нравственных императивов, которые представляют собой многозначные понятия, объединяя многие явления: от моральных ценностей до мировоззренческих категорий. Одним из таких понятий у казаков является ұят, которое не может быть переведено просто как «стыд» или «совесть» в зависимости от контекста. Образный язык казаков часто подразумевает и позволяет выразить в одном слове даже не просто однозначность (ср.: «Ұят болады», где ұят — стыд; «Ұятсыз», «Ұятың кайда?», где ұят — совесть), а концептуальность, иными словами, совокупность взглядов на то или иное явление.

Суть понятия ұят полнее раскрывается через сопоставление оседлой и кочевой культур как культуры вины/страха, с одной стороны, и культуры совести/стыда, с другой.

Оседлый мир воспитывал человека посредством страха наказания (порка, тюрьма и др.) и неизбежности наказания за грехи после смерти, в ином мире. Здесь — опора на греховность человека, которая априори признавалась как присущее ему качество. Страх наказания (на земле и на небесах) формировал рабское сознание, принуждение, несвободу человека, вынужденное подчинение.

Кочевники же воспитывали человека, опираясь на его совесть и стыд. Совесть/стыд формировал внутренний (само)дисциплину и понимание человеком важности добровольного принятия общих правил во имя общего (рода, племени) блага. Здесь опора — на стремление избежать позора перед собой и людьми. Кочевники не пугали будущим наказанием (адам) в ином мире, для них наказание заключалось уже в бесчестье человека и осуждении людьми сейчас, в этом мире.

В первом случае (условно, западная цивилизация) боязнь наказания извне (тюрьмой, Божьим судом), во втором (условно, восточная цивилизация) — наказание человеком самого себя. В первом случае — внешний конфликт между человеком и наказываемым другим (отец, учитель, суд, Бог);

во втором — внутренний конфликт между поступком человека и его пониманием о допустимом/недопустимом.

Как следствие, воспитание на страхе чревато тем, что человек будет стремиться избежать этого наказания со стороны другого по-

средством сокрытия преступления или попыткой откупиться от наказания (деньгами, исповедью, покаянием, пожертвованиями в надежде на отпущение грехов); воспитание же на стыде/совести исключает возможность избе-

априорного чувства его вины и греховности (начиная с грехопадения Адама и Евы, необходимость искупления грехов, ожидаемый Божий суд и т.д.) менее гуманно, чем принятый у кочевников обычай исходить в воспитании из нравственной чистоты человека (каким он и появляется на свет), его чистой совести и незапятнанной чести.

Далее. Культура вины — это обвинение и наказание за уже совершенный поступок. А культура стыда — это предостережение от совершения предосудительного поступка. Неслучайно казак не грозит физическим наказанием (тюрьма, горение в аду), а предостерегает от того, что есть самое страшное, а именно «ұят болады». Переживание стыда — вот что ужасно, потому что осуждение самого себя страшнее осуждения людей, потому что стыд разрушает личность человека (от этого не откупиться, не вымолить прощения). Поэтому лучше предостеречь, что «ұят болады», чем допустить, чтобы человек пережил этот самый ұят.

Понятие ұят с недавнего времени навязчиво наделяется негативной семантикой. Для подрыва его истинной сущности (средствами сарказма, снижения, ostracismа) формируется пренебрежительное (поверхностное и вульгарное) к нему отношение путем его соотнесения с самым широким спектром различных явлений и их отрицательной оценкой.

Еще одно необоснованное обвинение, исходящее из ложной трактовки понятия ұят. Мол, родители, используя это поня-

НАЙДЕН СИСТЕМНЫЙ СБОЙ В ПРОМЫШЛЕННОМ РАЗВИТИИ КАЗАХСТАНА

Вы не поверите, но в Казахстане немало талантливых ученых, которые имеют революционные разработки, но они тихо гибнут, запертые в глубине ящиков столов. Причина в том, что отрасль управляют ветеринары и политологи, которые просто не подозревают, что для развития собственных инженерных разработок нужны опытные образцы. Об этой проблеме рассказывает Exclusive.kz.

Жизненный цикл любого изделия предполагает целый ряд этапов разработки. Вначале это опытно-конструкторские работы (ОКР) или научно-исследовательские опытно-конструкторские работы (НИОКР), и только потом изготовление и эксплуатацию. На этапе ОКР происходит доработка идеи, прорабатывается технология изготовления в соответствии с требованиями потребителя, но финансирование этого очень важного этапа не предусматривается ни одним документом. Главное требование сводится к публикации в престижных научных журналах, но, увы, опытный образец из статьи, даже очень хорошей, не получится.

Беспилотники грузоподъемностью до 20 тонн, работающие на водороде и гелии со временем беспосадочного полета до 5 лет могли бы использоваться для систем телекоммуникаций, мобильной и радиосвязи, дистанционного мониторинга земли. Очень пригодились бы для наших расстояний многофункциональные электроприборы для перевозки грузов до 400 тонн со скоростью 150 – 200 км/час и дальностью до 2000 км. И как воздух нужны «искусственные ледники», полученные в результате извлечения влаги из окружающей атмосферы для решения острой проблемы нехватки пресной воды. Все это предусматривают идеи казахстанских инженеров, которые безуспешно пытаются найти финансирование для создания опытных образцов своих разработок.

ПРИЧИНЫ БЕСХРЕБЕТНОЙ ИНДУСТРИАЛИЗАЦИИ

Уровень технологического развития любой страны в первую очередь определяется состоянием машиностроительной промышленности, которая является хребтом любой экономики. В рыночной экономике все определяется наличием спроса на определенный, конкретный вид продукции и соответственно тем, что может предложить современное производство, в данном случае машиностроительная промышленность.

Вот уже 30 лет Казахстан мечтает отойти от роли поставщика сырьевых ресурсов, что невозможно сделать без собственной индустрии. Но чтобы воплотить мечту в реальность, вначале следует дать возможность конструкторам и технологам создавать опытные образцы. Парадокс заключается в том, что ни один тенге из тех огромных средств, которые сейчас выделяются на коммерциализацию науки, не может быть потрачен на такую очевидную вещь.

Причина настолько же банальна, сколь абсурдна – отсутствие статей в базе цитируемых международных журналов. Именно поэтому казахстанские конструкторы и технологи лишены возможности участия в конкурсах и грантах, финансируемых из государственного бюджета. Они также исключены

из состава экспертных советов, а вместо них этим занимаются эксперты, не имеющие даже базовое техническое машиностроительное образование и профессиональный опыт работы в области современного инжиниринга.

Проблема заключается еще и в том, что в современном машиностроении не все достигнутые результаты могут быть выставлены в открытый доступ. В большинстве случаев результатами уже реализованных проектов являются комплекты конструкторско-технологической документации (КТД), реальные модели технических устройств или серийные изделия. И ни одному адекватному специалисту не придет в голову их публиковать. Поэтому требование цитировать публикации от авторов проектов в машиностроительной отрасли у нас в стране практически блокирует развитие технологий в Казахстане.

Никому не придет в голову требовать публикации КТД во всех ведущих университетах мира в области аэрокосмического машиностроения: ни в МГТУ им. Баумана, ни в Московском авиационном институте, ни в Самарском аэрокосмическом университете, ни в Берлинском техническом университете, ни в Высшем институте авионавтики и космоса в Тулузе, ни в Университете Суррея в Великобритании и, наконец, даже Илону Маску.

КОГДА НАУКОЙ ЗАНИМАЮТСЯ ЮРИСТЫ И ЭКОНОМИСТЫ

Для всего мира давным-давно уже стало аксиомой то, что отсутствие профессиональной компетенции неизбежно приведет к дилетантизму. Между тем плоды такого подхода мы пожинаем уже не первое десятилетие и по-прежнему теряем профессиональные кадры. Быть может поэтому, радея за отечественную науку, но, ввиду поддержки от государства, они сами подвергаются нападкам.

Действует Умирзак Касымов – выпускник конструкторско-механического факультета им. Н.Э.Баумана, имеющий многолетний практический опыт работы реального проектирования в качестве ведущего конструктора различных по функциональному назначению технических изделий, в том числе оперативно-тактических и крылатых ракетных комплексов в оборонной отрасли СССР. Ему удалось собрать команду из 15 инженеров-конструкторов. Все они выпускники аэрокосмических университетов: России (МГТУ им. Н.Баумана, МАИ, Самарский АКУ), Украины (Днепропетровский НУ), Франции (Тулуза), США (университет Индиана), Казахстана (КБТУ, КазНУ им.Аль-Фараби, ЕНУ, КазНТУ им.Сапатаева).

По словам Умирзака Касымова, их многочисленные обращения в

министерство образования и науки так и остались без ответа. А недавно ученые узнали, что денег на ОКР вообще не будет. На этом фоне злой карикатурой выглядят сообщения Антикора, по данным которого, 90% выполненных проектов не имеют никаких результатов, а 70% проектов, которые получили финансирование, на выходе имеют только публикации статей.

– Я не против статей в престижных журналах, но для производства этого, мягко говоря, мало, – говорит ученый.

Он также отмечает, что, будучи членом научно-технического совета аэрокосмического комитета, не видит ни одного из проектов, который бы имел какое-либо практический, рыночно-ориентированный результат:

– Мы объясняем, что нужно финансировать опытно-конструкторские работы, как это делается во всем мире, но не у нас. Почему? Никто объяснить не может. Возможно, дело в том, что у нас занятые занимаются люди, которые не имеют даже базового представления о том, как она должна развиваться. В основном это юристы или экономисты. Одно время президентом Союза машиностроителей был ветеринарный врач, а директором бывшего ракетного завода президент футбольного клуба...

Если говорить о финансиро-

вании из частных крупных компаний, которые гипотетически могли бы выделять в Фонд науки хотя бы один процент на развитие науки, то и здесь, по словам, ученого, все упирается в палку о двух концах:

– Есть определенный алгоритм. Наши партнеры не рискуют выделять такие средства без опытного образца изделия, а без него невозможно выйти на промышленное производство. В то же время, запрос на наши разработки

огромный. Например, они могли бы использоваться в сельском хозяйстве, решать проблему дефицита воды. Я считаю, что это сейчас вопрос номер один как для Казахстана, так и для всего мира. При этом мы не изобретаем велосипед, а лишь совершенствуем его. Например, сейчас много говорят о технологии капельного орошения, которую применяет Израиль. У них земля гораздо суше, чем у нас, но они умудряются это сделать. Мы же предлагаем свой вариант решения. Дело в том, что количество влаги в атмосфере гораздо больше, чем во всех реках и озерах вместе взятых. Мы искусственно понижая температуру воздуха, и за счет этого получаем влагу. Если израильские ученые исходят из задачи максимально эффективного использования имеющейся воды, то мы предлагаем получать саму воду буквально из воздуха.

В связи с этим довольно сложно понять логику казахстанских чиновников, готовых покупать зарубежные разработки за бешеные деньги, вместо того чтобы развивать свои. А между тем, по словам Умирзака Касымова, отечественные ученые не копируют чужие разработки, а в некоторых случаях даже на много их опережают:

– Например, новейшие автомобили имеют длительность полета максимум полчаса. В 2013 г. мы начали заниматься летающим автомобилем одними из первых в мире. А сейчас таких уже реализованных проектов тысячи. При этом мы предлагаем проект, который обеспечивает дальность полета не менее чем на 1000 км, но никто не хочет вкладываться в опытный образец. А без этого этапа тестирования невозможно перейти к серийному производству. Очевидно, что на это требуется как минимум 3-5 лет. Но нашим инвесторам нужна сиюминутная прибыль.

Да, это риск. Но государство в жизненно необходимых направлениях может и должно рисковать. Такие программы в Казахстане есть. Но относительно разработок казахстанских ученых, они не действуют. Как результат, в 2022 г. Антикор возбудил уголовное дело в связи с неэффективным расходованием 65 млрд тенге на развитие аэрокосмической отрасли.

Поэтому, по словам Умирзака Касымова, отечественные ученые решают проблему иначе:

– Да, конструкторам, в первую очередь нужен заказчик и, как правило, им может быть только государство. Но у нас все это тонет в бюрократии. Поэтому теперь мы решили заниматься разработками, которые найдут себе потребителя на открытом рынке. Не на казахстанском, а на международном. Если мы сделаем генератор воды доступным для большого количества людей, этот проект разойдется и по Африке, и в Азии. Понимаете, в наше время даже идея – это деньги. И конечно, наши разработки готовы покупать за рубежом. Но меня по-прежнему не покидает наивная надежда, что мы все же сможем что-то сделать и для своей страны.

Умирзак Касымов отмечает, что для этого потребовалось бы совсем немного. Для начала выделить ОКР в отдельную самостоятельную категорию научно-технических разработок с соответствующим финансированием и грантным конкурсом.

– Следующим этапом, конечным результатом опытно-конструкторских проектов, является конструкторско-технологическая документация и опытные образцы технических устройств, поэтому требования к таким проектам должны исходить только из технологической и экономической целесообразности в условиях рыночной экономики современного машиностроительного производства, – говорит ученый.

Затем, по его словам, следует отменить к ОКР обязательное требование о наличии публикаций в цитируемых международных изданиях. Такие публикации возможны только при соблюдении требований коммерческой, интеллектуальной и государственной безопасности публикуемых материалов.

Подводя итог вышесказанному, казахстанский ученый, также отметил, что в состав экспертных советов в обязательном порядке необходимо привлекать только инженеров с производственным и конструкторско-технологическим опытом, пока они еще каким-то чудом сохранились.

БАС ҰСТАЗ ЕКІ МИЛЛИОН ШӘКІРТІМЕН БІРГЕ КҮЙ ТАРТТЫ

Ұлыстың Ұлы күні – Әз-Наурыз мерекесіне орай Оқу-ағарту министрлігінің ұйымдастыруымен еліміздегі барлық білім ошақтарында «Күй күмбірі» республикалық челленджі өтті. Оған балабақша бүлдіршіндерінен бастап, мектеп оқушылары мен студенттерге дейін барлығы – екі миллионға жуық бала қатысты. Жас өнерпаздар бір мезетте белгілі композиторлар мен халық күйлерін орындады.

Кен ауқымды республикалық шара Оқу-ағарту министрлігінің бастамасымен алғаш рет былтыр Наурыз мерекесі қарсаңында өткізілген болатын. Содан бері елімізде домбыра үйірмелерінің саны 5 есе артқан. Бүгінгі таңда барлығы 2 мың үйірме жұмыс істейді. Оған 100 мыңнан астам оқушы қатысады. Биылғы акцияға сол жас домбырашылар бір кісідей атсалысты.

«Көнеден келе жатқан бұл ұлттық аспабымыз халқымыздың жанын, оның дәстүрі мен мәдениетін әспеттейді. Ұлттың рухын көтеріп, даңқын асқақтатқан кара домбыра біздің баға жетпес байлығымыз бен ұлттық символымызға айналды. Балабақшалардағы кішкентай бүлдіршіндер, оқушыларымыз,

колледж студенттері ұлттық аспапта ойнауға қызығушылық танытатыны қуантады. Бүгінде еліміздің әр өңірінде бір мезетте белгілі композиторлардың күйлері мен шығармалары орындалды. Дәулескер күйшілеріміздің өшпес туындылары арқылы біздің мәдени құндылықтарымыз ұрпақтан-ұрпаққа беріледі. Біздің жас буын осы киелі өнерді ұлықтауды лайықты түрде жалғастырады деп сенемін», – деді Оқу-ағарту министрі Ғани Бейсембаев.

Астанадағы Райымбек батыр атындағы №50 «Қазғарыш» мектеп-лицейі оқушыларының қатарына қосылған Оқу-ағарту министрі Ғани Бейсембаев осы білім ордасының 300 оқушысымен бірге халық күйі «Келіншекті» орындады.

Мерекелік эстафетаға еліміз бойынша барлығы екі миллионға жуық бала қатысты. Олардың ең кішкентай – Абай облысы, Семей қаласындағы «Бақыт» балабақшасының тәрбиеленушілері.

Челленджерге қатысушыларға арнаған сөзінде ведомство басшысы бұл шара былтыр қабылданған «Біртұтас тәрбие бағдарламасы» шеңдерінде ұйымдастырылғанын атап өтті. Жалпыадамзаттық және ұлттық құндылықтарға негізделген жаңа бағдарлама аясында күні кеше мектеп жасына дейінгі ойындарға арналған «Ханталапай» атты үлгіні ойындардың республикалық байқауы да өткен болатын. 350 мыңнан астам бала қатысқан шараның мақсаты – ұлттық ойындарға деген қызығушылықты ояту, халқымыздың мәдени мұрасы мен дәстүрлерін дәріптеу.

qazaquni.kz

НАУРЫЗ МЕРЕКЕСІНЕ ОРАЙ «ДЕПУТАТТАР ҮЙІ» ТІГІЛДІ

Наурыз мерекесін маңғыстаулықтар да кең ауқымда тойлап өтті. Наурыз мейрамы аясында Ақтауда 27 ақшаңқан киіз үй тігілді.

«Ақ жол» демпартиясы Маңғыстау облыстық филиалы да Наурыз мерекесін тойлауға өз үлестерін қосты. 21 наурызда сәни мен салтанаты жарасқан киіз үйде ауызашар берілді. 22 наурызда Маңғыстау халқы мен қонақтары наурыз көжеден дәм татып, ұлттық ойын «қой көтеру» сайысы мен «тұсау кесер» дәстүрін тамашалады.

Қой көтеру сайысына өз күшіне сенген он жігіт қатысты. Сайыс жеңімпазына сол ойында көтеретін 70 кг қой тігілді. Оза шапқан Мәлік есімді жігіт 100 рет көтеріп, жеңімпаз атанды.

Депутаттар үйіне бас сұққан өңір басшысы Нұрлан Асқарұлы жиналғандардың барлығын көктемгі жанарудың, бірліктің, достық пен келісімнің символы – Наурыз мерекесімен құттықтап, 3 сәбидің тұсауын кесіп, сәбилерге ақ жол тіледі.

Сондай-ақ тағы бір сәбидің тұсауын «Ақ жол» партиясының Маңғыстау облыстық филиалының төрағасы, облыстық мәслихат депутаты Батыржан Қорғанбайұлы кесті.

Сәбидің ата-әжесі немересінің Батыржан Қорғанбайұлы сияқты абыройлы елдің азаматы болсын деген ниетпен кестіргендерін айтып, ризашылықтарын білдірді.

Депутаттар үйінің барлық қонақтарын Маңғыстау облыстық мәслихатының төрағасы Жанбырбай Матаев қарсы алып, ыстық ықыласын білдірді.

Халық қалаулылары Маңғыстау жұртшылығына киіз үй жанынан қазақи фотозона

құрды. Келген халық қазақтың ұлттық киімдері, оюлы сандық пен тоқыма ши, құмай тазы, бүркітпен суретке түсіп, қызықтады.

Әсіресе, келушілер тары, бидай, т.б. дәнді дақылдарды түйетін, ұнтайтын қатты ағаштан жасалған келі-келсап құралына тамсанды.

qazaquni.kz

Меншік иесі:
«Қазақ үні» ЖШС
ҚАЗАҚ ҮНІ
Президент –
Қаныш ЖАРЫЛҚАСЫН

Бас редактор –
Құлтөлеу МҰҚАШ

Бас редактордың бірінші орынбасары –
Зейнолла АБАЖАН

Qazaquni.kz ақпарат агенттігінің
Бас редакторы –
Азамат ТАСҚАРАҰЛЫ

Жауапты хатшы –
Гүлмира САДЫҚ

Бөлім редакторлары:
Дастан ЕЛДЕС (орыс редакциясы)

Нұржан АСАН (көркемдеуші)

Аймақтағы тілшілер:
Астана тілшілер қосыны:
Азамат ТАСҚАРАҰЛЫ
(8-702-931-89-86)

Ақмола облысы:
Бақыт СМАҒҰЛ (8-701-626-77-66)

Арқалық қаласы:
Нұрсұлтан НҰРМАН
(8-702-688-84-87)

Алматы облысы:
Мәди ИСЛАМ (8-775-119-12-13)

Жезқазған қаласы:
Жанат АСАНҚАЛИ
(8-702-384-12-00, 8-707-261-20-98)

Қарағанды облысы:
Ахметқали ХАЛЕНОВ (8-701-450-30-18)

Қостанай облысы:
Төлен РАМАЗАНҰЛЫ (8-701-174-06-70)

Семей қаласы:
Рахат АЛТАЙ
(8-775-998-15-39)

Түркістан облысы:
Әбдіғәппар АЙДАР
(8-702-475-75-66, 8-771-390-73-75)
Асылхан ӘЛІ (8-701-626-88-32)

Түркістан қаласы:
Әтіргүл ТӘШІМ (8-702-489-47-23)

Тарату бөлімі:

Астанада:
Жасұлан ИСА
(8-776-120-19-72)

Шымкентте:
Мүтән ИСМАЙЫЛ
(8-701-692-1340)

Астанада «Алты Алаш»
дүңгіршіктерінде сатылады
(8-701-572-88-47)

Газет ҚР Мәдениет және ақпарат
министрлігінде 19. 12. 2012 жылы тіркелген.
Күршілік №13976-Г (Алғашқы күршілік
№1270-Г, 01. 08. 2000 жыл).

Автордың пікірі мен редакция көзқарасы сәйкес келе бермейтінін ескертеміз. Қолжазбалар өңделеді және қайтарылмайды.

Жарнама мәтініне жарнама беруші жауап береді.

Газеттен көшіріліп басылса, сілтеме жасалуы шарт.

Газетте «Қазақпараттың» материалдары пайдаланылды.

Газет «Қазақ үні» компьютер орталығында беттелді

АЙЛЫҚ ТАРАЛЫМЫ – 60 400

ЖАЗЫЛУ ИНДЕКСІ – 65380

Редакцияның мекен-жайы:
050006, Алматы қаласы, Қалқаман-3 ықшамауданы, С. Сейітов көшесі, 11 үй

Байланыс телефоны:
8 (727) 398-57-31

E-mail: qazaquni2000@gmail.com
www.qazaquni.kz

Кезекші редактор
Дастан ЕЛДЕС

ТОО «Қазақ үні»
БИН 000540006784
ИИК KZ508560000000385541
АГФ АО «БанкЦентрКредит»
г. Алматы, БИК КСВКЗКХ, Кбе 17
Газет «Алматы-Болашақ» баспаханасында
басылды. Алматы қ., С. Мұқанов к., 223 б.
Көлемі: 6 баспа табақ

Ⓐ – материалдың жариялану ақысы төленген

ҚАЗАҚТЫҢ МҰҢЫ МЕН ШЫНДЫҚТЫҢ ЖЫРЫ – «ҚАЗАҚ ҮНІ» ГАЗЕТІНЕ ЖАЗЫЛЫҢЫЗДАР!

ЖАЗЫЛУ ИНДЕКСІ – 65380

«Қазпошта» арқылы жазылу бағасы:

1 жылға | қала үшін | ауыл/аудан үшін

5750,88 тенге

5974,32 тенге

Мекемелер ТІКЕЛЕЙ ЖАЗЫЛУҒА болады

Газетке 1 жылға тікелей жазылым – 5 000 тенге.

100 данаға 1 жылға тікелей жазылым – 500 000 тенге.

1000 данаға 1 жылға тікелей жазылым – 5 000 000 тенге.